

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra politologie
Obor Bezpečnostní a strategická studia

Vliv tribalismu na fungování moderního státu - případová studie
Albánie

Bakalářská práce

Aleš Pacner

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D.

UČO: 333126

Obor: BSS-MVZ

Imatrikulační ročník: 2008

Brno, 2011

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Vliv tribalismu na fungování moderního státu - případová studie Albánie* vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Brně, 1. 5. 2011

.....
Aleš Pacner

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Tomáši Šmídovi, Ph.D. za vedení této práce a za cenné rady a připomínky, které mi při psaní této práce poskytl. Dále bych rád poděkoval své rodině a blízkým za podporu, kterou mi poskytují při mém studiu.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá albánským tribalismem a souvisejícím zvykovým právem a jejich vlivem na fungování moderního státu v Albánii. V první části práce jsou definovány pojmy moderní stát, tribalismus a vliv. Druhou částí práce je případová studie zaměřující se na stav tribalismu v nynější Albánii. Popsány jsou nejvýraznější projevy albánského tribalismu a zvykového práva a je posouzen jejich vliv na fungování albánského moderního státu. Práce také zkoumá, do jaké míry je tribalismus s moderním státem v současné Albánii slučitelný.

Abstract

This bachelor's thesis aims to describe the influence of tribalism and related customary law on the functioning of a modern state in Albania. The first part of the work defines the terms modern state, tribalism and influence. The second part of this work is a case study focusing on the state of tribalism in contemporary Albania. The case study also describes the most significant expressions of Albanian tribalism and customary law and it examines their influence on the functioning of a modern state in Albania. This work also studies the measure of compatibility of tribalism and modern states in Albania.

Klíčová slova

Albánie, *kanun*, klan, kmenové uspořádání společnosti, krevní msta, moderní stát, tribalismus, zvykové právo

Key words

Albania, blood feud, clan, customary law, *kanun*, modern state, tribalism, tribal organization of society

Obsah

Úvod	5
1. Metodologie práce	7
2. Teoretické vymezení použité terminologie	8
2.1 Moderní stát a jeho funkce	8
2.2 Tribalismus	10
2.3 Vliv	11
3. Současná Albánie z hlediska definice moderního státu	13
4. Případová studie vlivu tribalismu na fungování moderního státu v Albánii	16
4.1 Tribalismus v současné Albánii	16
4.2 Zvykové právo albánského tribalismu	18
4.2.1 <i>Kanun i Lekë Dukagjini</i> a jeho původ	18
4.2.2 Důvody vedoucí ke vzniku zvykového práva	20
4.2.3 Rozsah úpravy společenských vztahů zvykovým právem	21
4.3 Zvykové právo Albánie v minulosti a nyní	22
4.3.1 Historický vývoj Albánie ve vztahu k uplatňování zvykového práva	22
4.3.2 Důvody uznávání zvykového práva v současnosti	25
4.4 Hlavní fenomény albánského tribalismu a jejich vliv na fungování moderního státu	26
4.4.1 Spory o půdu a krevní msta	27
4.4.2 Postavení žen v souvislosti s tribalismem	32
4.5 Ostatní fenomény albánského tribalismu a jejich vliv na fungování moderního státu	35
4.5.1 Negativní mediální obraz Albánie související s tribalismem	35
4.5.2 Důsledky tribalismu na závazky Albánie týkající se lidských práv	36
4.6 Nakolik je tribalismus slučitelný s moderním pojetím státu	37
Závěr	40
Seznam zkratk	42
Použitá literatura a zdroje	43
Příloha	51

Počet znaků: 90423

Úvod

Po pádu komunistického režimu počátkem devadesátých let minulého století došlo v Albánii ke značným společenským změnám. Započal proces transformace dříve téměř zcela izolované země s totalitním režimem směrem k modernímu demokratickému státu. Spolu s tím však zároveň dochází, zejména v určitých oblastech země, také k renesanci tribalismu, který byl v druhé polovině dvacátého století komunistickým režimem uměle potlačen. Mezi na první pohled nejvýraznější projevy tohoto tradičního kmenového uspořádání albánské společnosti patří zejména postavení albánských žen a fenomén uplatňování krevní msty, tedy vražd, které jsou odplatou za předchozí vraždu nebo za jiné zneuctění osobní či rodinné cti. Tyto jevy jsou v konfliktu s lidskými právy deklarovanými mezinárodními organizacemi, jako je OSN nebo Rada Evropy a jichž je Albánie členem, a také přispívají k často negativně vykreslenému obrazu této země v západních médiích. Na druhou stranu je zjevné, že postkomunistická transformace tohoto státu přináší první výsledky - v roce 2009 se Albánie stala členem Severoatlantické aliance.

Pro zkoumání vlivu tribalismu na fungování moderního státu byla Albánie vybrána především kvůli skutečnosti, že ačkoliv již v současnosti může být označena jako moderní stát, tribalismus je v určitých částech země doposud značně rozšířen a respektován a (některá) pravidla souvisejícího zvykového práva jsou v albánské společnosti stále poměrně silně zakotvena.

V úvodní části tohoto textu jsou vymezeny teoretické pojmy, ze kterých tato práce vychází - moderní stát, tribalismus a vliv. Další část práce, exploratorní případová studie Albánie, se zabývá popisem albánského tribalismu a jeho charakteristických rysů, důvody proč a do jaké míry je tribalismus v albánské společnosti stále respektován; hlavním cílem této práce je však popsat, jaký je *vliv* tradičního uspořádání společnosti na proces fungování moderního státu v současné Albánii. První a hlavní výzkumná otázka je tedy formulována takto: **Jaký je vliv tribalismu na fungování moderního státu v Albánii?**

Tribalismus a související zvykové právo se v mnoha ohledech liší od pojetí moderního demokratického státu a způsobu, jakým upravuje společenské vztahy. Dochází ke konfliktu tradičních pravidel a moderního právního systému. Druhou, doplňující výzkumnou otázkou tak je: **Nakolik je tribalismus slučitelný s moderním pojetím státu?**

V souladu s metodologickým vymezením práce (viz následující kapitola), jež má charakter exploratorní případové studie, je v závěru formulována hypotéza pro testování v rámci případného budoucího navazujícího výzkumu.

Pro teoretické vymezení moderního státu a jeho funkcí byla přínosná především práce autorské dvojice Dryzek a Dunleavy (2009), dále publikace Piersona (2004) a Sørensen (2005) a také právnické učebnice zabývající se státovedou (Filip et al. 2007, Klíma et al. 2006). Pro definování pojmů tribalismus a vliv, které často bývají v odborných textech používány bez bližšího vysvětlení, byla použita zejména práce Jamese (2006) a také definice hesel tribalismus a vliv v různých odborných slovnících, např. Kraus (et al. 2005) nebo Adamová (et al. 2001).

Případová studie vychází zejména ze sekundárních zdrojů. Přímým výzkumem vlivu tribalismu na fungování moderního státu v Albánii se odborné publikace bezprostředně nezabývají, byly proto použity texty zabývající se současnou situací a stavem albánské společnosti a práce zkoumající tradiční albánské zvykové právo. Jedná se zejména o práci britské antropoložky Clarissy de Waal (2005) a odborné články, jejichž autory jsou např. G. Trnavci (2008), T. Mangalakova (2008), M. Mustafa a A. Young (2008) nebo J. Arsovska (2006). Dalšími zdroji jsou především články uveřejněné v odborných periodících dostupných přes elektronické databáze typu Sage Journals Online aj. V menší míře jsou použity také novinové a mediální články týkající se postavení žen v Albánii a uplatňování krevní msty. Dalšími zdroji, ze kterých tato práce čerpá, jsou mimo jiné dokumenty mezinárodních organizací, jako je např. Amnesty International (2006), nebo Evropská unie, resp. Evropská komise (2009). Pro popis historických událostí je použita také publikace P. Hradečného a L. Hladkého (2008).

1 Metodologie práce

Text má charakter exploratorní případové studie, snaží se tedy aplikovat dosavadní konceptuální a teoretické poznatky týkající se problému na zkoumaný areál, v tomto případě primárně na situaci v Albánii. Jak uvádí Babbie (2010: 92-93), exploratorní studie je jednak často motivována osobním zájmem výzkumníka o zkoumanou problematiku (tak je tomu i v případě této práce), a zejména zkoumá fenomén, který je relativně nový, resp. dosud nepříliš podrobně či uceleně popsáný.

Předkládaná práce vychází z principů kvalitativní metodologie. S ohledem na formát bakalářské práce, i s ohledem na koncept exploratorní studie¹ (srov. *ibid.*: 93), není jejím záměrem konstrukce rozsáhlejších teoretických závěrů; v ideálním případě tato práce vyústí ve vytvoření hypotézy, která může být dalším výzkumem testována. Primárním cílem je zodpovězení výše formulovaných výzkumných otázek. Výzkumná práce je založena zejména na analýze a interpretaci sekundární literatury a odborných textů souvisejících s tématem.

¹ Exploratorní studie může mít mnoho podob, samozřejmě může být pojata i tak, aby vedla právě k zobecnění, teorii (Babbie 2010, Hendl 2008).

2. Teoretické vymezení použité terminologie

2.1 Moderní stát a jeho funkce

Stejně jako mnoho jiných sociálně vědních pojmů, postrádá koncept moderního (demokratického) státu obecnou a všeobecně přijímanou definici. Jednotliví autoři a teorie se různí v počtu atributů, kterými má moderní stát disponovat, nicméně mnohé charakteristiky se v různých definicích vzájemně prolínají či opakují.

Jednou z tradičních koncepcí státu, používanou zejména ve státovědě², je Jellinekova tříprvková charakteristika státu; stát je definován jasně vymezeným státním územím, obyvatelstvem které dané území obývá, a tím, že toto obyvatelstvo je organizováno tak, aby mohlo být objektem výkonu státní moci (Filip et al. 2007). Politologický slovník (Adamová et al. 2001: 236) pak uvádí tyto znaky státu: „1. státní moc, suverenita a státní znaky, 2. tvorba práva a zabezpečení jeho uplatňování, 3. vydávání peněz jako oběživa, výběr daní a státní rozpočet, 4. státní území a státní občanství.“

Výše uvedené definice jsou však poměrně stručné a zcela nevystihují mnoho dalších znaků typických pro moderní stát. Velmi obsáhlou, ucelenou a dostačující koncepci dvanácti znaků moderního státu, založenou na studiu mnoha různých souvisejících teorií, nabízí Dryzek a Dunleavy (2009: 2-5). Definiční znaky moderního státu dělí na charakteristické (pokud některý z těchto znaků chybí, nejedná se o stát v pravém smyslu) a přidružené (existence státu je s obtížemi možná i pokud tyto přidružené znaky stát postrádá).

Charakteristickými znaky jsou:

1. jednotný soubor státních institucí
2. kontrola území obývaného jasně odlišitelným obyvatelstvem, které se vyznačuje vysokou mírou interakce mezi svými členy a společnými vazbami (jazykem, historií apod.)
3. tvorba, přijímání a vynucování kolektivně závazných rozhodnutí (týkajících se např. chodu státu)
4. monopol na legitimní použití síly
5. snaha o suverenitu (autoři jsou si však vědomi, že suverenita není v dnešní době

² Viz např. Holländer (2009: 50)

absolutní, a že podléhá např. některým opatřením mezinárodního dohledu³)

6. působení ve veřejné (a nikoliv soukromé) sféře

7. rozhodování o udělení občanství a kontrola vstupu do země, resp. kontrola hranic

Nicméně autoři sami uvádějí, že absolutní naplnění těchto bodů může být pro některé státy obtížné.

Mezi *přidružené* charakteristiky Dryzek a Dunleavy řadí:

1. zájem státu o prosazování veřejného zájmu

2. podporu státu ze strany významných společenských skupin (většinou občanů, či naopak menšinovou armádou, určitými vlivnými kmeny apod.)

3. rozvinutý úřednický aparát a systém výběru daní

4. působení v rámci zákonem a ústavou upraveného systému

5. uznání daného státu ze strany jiných existujících států.

Autoři opět zmiňují, že jen málokterý současný stát je schopen naplnit všechna uvedená kritéria zároveň, jedná se tedy spíše o ideální koncept, který nicméně poslouží jako základní teorie moderního státu pro potřeby této práce.

Samotný přívlastek *moderní* je pak možno chápat v několika rovinách - jednak jde o odlišení státu, jak ho známe dnes, od jeho absolutistických kořenů. Toto odlišení spočívá, jak uvádí Pierson (2004: 40-42), především ve vybudování monopolu na použití síly (resp. násilí), teritorialitě, suverenitě, organizační složce státu (byrokracii) a systému výběru daní. Důležitost centralizované správy a monopolu na použití síly uvádí jako kritéria moderního státu také Sørensen (2005), který navíc zdůrazňuje nutnost souladu činnosti státu s jeho platným právním řádem. Z právního hlediska lze pak moderní stát chápat jako stát ústavní (stát s ústavou a jednotným právním řádem), právní (zásada legality - právo vymezuje působnost státních orgánů atd.), stát sociální (podpora vzdělávání, garance minimální mzdy apod.) a demokratický (stát reprezentuje vůli lidu např. prostřednictvím volených zastupitelů) (Filip et al. 2007: 23-24).

³ Viz např. fenomén tzv. humanitárních intervencí (srov. The Economist 2008), a související rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 1973 z 18. 3. 2011 vůči Libyi, přijatou v zájmu ochrany civilistů v souvislosti s ozbrojeným konfliktem mezi libyjskou armádou a libyjskými protivládními povstanci, která vedla k leteckým úderům západních mocností proti Libyjské armádě. Plné znění rezoluce viz <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/268/39/PDF/N1126839.pdf?OpenElement> [cit. 1. 5. 2011].

Samotná funkce moderního státu souvisí s výše uvedenými charakteristikami a spočívá především ve sledování několika hlavních cílů. Jedná se zejména o zajištění pořádku, stability, stanovení pravidel, resp. právního stavu, který sestává z právní jistoty (např. zákaz retroaktivity apod.), přijímání legislativy a dohled nad jejím dodržováním na celém území státu. Další důležitou funkcí je všeobecná, nediskriminující ochrana obyvatel, zejména jejich základních práv a svobod, mezi něž spadá např. právo na život, a s tím související kriminalizace společensky nežádoucích jevů a výhradní právo státu rozhodovat o vině a udělení trestu. Stát se také podílí na zajištění fungování hospodářského a sociálního pořádku (např. spravování sociálních služeb, stanovení výše životního minima), dále pak také pečuje o kulturní rozvoj občanů, resp. výchovu a školství. V neposlední řadě pak stát spravuje vnější vztahy se sousedními státy a jinými subjekty (Filip et al. 2007; Klíma et al. 2006).

Aby stát mohl výše zmíněné funkce efektivně naplňovat, jsou jeho občané vázáni také určitými povinnostmi, mezi něž patří např. obrana státu v případě napadení, ale zejména pak respektování přirozených práv ostatních občanů⁴ a povinnost dodržovat právní řád státu. Tyto povinnosti nemusí být explicitně stanoveny (např. v ústavě) - vyplývají implicitně ze vztahu státu a jednotlivce pod jeho jurisdikcí (Klíma et al. 2006).

2.2 *Tribalismus*

Akademický slovník cizích slov definuje tribalismus jako „kmenové povědomí, povědomí příslušnosti ke kmeni“ (Kraus et al. 2005: 819). Gombár (2004: 12) pak v souvislosti s arabskou kulturou „klasický“ tribalismus definuje podobně; na základě loajality jedince či skupiny k rodině, domu, klanu, kmeni či kmenovému svazu. Internetová verze Oxfordského slovníku pak k výše zmíněnému přidává, že tribalismus může znamenat také „chování a přístupy pramenící ze silné loajality k vlastnímu kmeni či sociální skupině“ (Oxford Dictionaries 2011a).

Příslušnost ke kmeni je tradičně chápána na pokrevním základě, tyto pokrevní vazby však mohou být i fiktivní, zvláště v současnosti je důležitá především osobní loajalita jedince, tedy to, že daná osoba se cítí být příslušníkem kmene. Lidé seskupení na bázi tribalismu sdílejí stejnou kulturu a identitu, vykazují společné znaky chování (příp. podobný vzhled

⁴ Do této kategorie spadá např. povinnost respektovat výše zmíněné právo na život - dle Klímy (2006: 175) je respektování přirozených práv ostatních „přirozená povinnost“, „evoluční nutnost“, která umožňuje fungování společnosti.

atd.). Členové kmene⁵ jsou mezi sebou spjati nejen na základě pokrevních vztahů (ať již reálných či fiktivních) a vzájemné osobní známosti, ale např. také sdílenou mytologií (víra ve společného prapředka apod.) či rovnoprávným postavením členů konkrétního kmene (Okyere-Kwakye et al. 2010, James 2006).

V současné době nabývá slovo tribalismus také mnoha nových podob - bývá využíváno např. v marketingu, jako označení skupiny lidí sdílejících oblibu ke konkrétní obchodní značce (*brand tribalism*) (srov. Veloutsou a Moutinho 2009), v postmoderním významu se objevuje pojem neotribalismus pro označení městských gangů a subkultur (*urban tribes*), uvnitř kterých panují mnohé výše zmíněné znaky tradičního tribalismu (James 2006). Pro potřeby této práce je však tribalismus chápán právě jako kmenové uspořádání společnosti vybudované na základě reálných či fiktivních pokrevních vztahů mezi členy kmene a osobní sounáležitosti osob s kmenem, přičemž pro tyto osoby je typická sdílená identita, mytologie, kultura a související společně uznávaná pravidla chování. Pro tribalismus je také typické respektování a uplatňování zvykového práva, které je zpravidla předávané ústně z generace na generaci (srov. např. Fletcher 2009, Ruru 2005, de Waal 2005).

2.3 *Vliv*

Slovo vliv je většinou používáno automaticky, bez potřeby jej zřetelně definovat; jeho význam je chápán jako jasný a daný. Jelikož je však předmětem této práce právě zkoumání a posuzování *vlivu* tribalismu na moderní stát, je vhodné tento pojem blíže vymezit.

Oxfordský slovník (2011b) definuje vliv jako „schopnost mít dopad na charakter, vývoj, chování někoho či něčeho, nebo [tento, pozn. AP] efekt samotný“. Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (Akademie věd ČR: 495) definuje vliv jako proces působení na nějakou entitu, resp. možnost tohoto působení, pojem vliv je propojen s pojmem moc. Politologický slovník (Adamová et al. 2001: 197) pak vliv definuje jako „vztahy mezi jednotlivci a skupinami [...] uvnitř politického systému [...] které nemusí mít mocenskou povahu, protože jim schází prvek fyzického nebo psychického donucení, charakteristický pro mocenské vztahy. Vliv je vždy složkou mocenského vztahu, ale ne každý vliv je mocenským vztahem [...]“.

⁵ Ke konkrétní struktuře albánského tribalismu viz kapitola 4.1.

Definice vlivu sestavená pro potřeby tohoto textu vychází z definic uvedených výše a zohledňuje povahu práce, která zkoumá dva odlišné způsoby organizace společnosti, tribalismus a moderní stát.

Tribalismus tedy má na fungování moderního státu vliv, pokud disponuje schopností utvářet percepci státu ze strany jiných subjektů (jak je na stát nazíráno), jeho vnitřní strukturu a povahu (jak je společnost uspořádána, jaké hodnoty jsou občany uznávány apod.), a pokud je způsobilý vytvářet v rámci moderního státu podmínky, které jsou v rozporu nebo brání (či naopak usnadňují - pozitivní vliv) naplnění výše vymezených funkcí a znaků moderního státu a dosažení cílů, které si stát vytkl. Pokud tribalismus naplňuje alespoň jednu z výše uvedených podmínek, má na fungování moderního státu vliv. Tribalismus může na fungování moderního státu působit samostatně nebo v kombinaci s jinými faktory.

3. Současná Albánie z hlediska definice moderního státu

Po pádu komunistického režimu na počátku devadesátých let započala Albánie složitý proces přeměny z totalitního státu směrem k moderní demokracii a tržní ekonomice. Ačkoliv tento proces, vzhledem k dřívější izolaci země, byl a stále je velmi obtížný (k historickým událostem prvního desetiletí po pádu komunismu viz kapitulu 4.3.1), v posledních deseti letech se Albánii podařilo vnitropolitickou situaci značně stabilizovat a i celková hospodářská situace země se zlepšila. Nicméně stav, ve kterém se nynější Albánie nachází, stále není zcela ideální. Země se potýká s korupcí a nezaměstnaností, a i přes množství provedených reforem a ekonomický růst, který se v minulých letech podařilo nastolit, je Albánie stále považována za jednu z nejchudších zemí Evropy. Proces albánské transformace ale stále pokračuje (jsou přijímány nové reformy a legislativa⁶) a důkazem pokroku je např. to, že, jak již bylo zmíněno, 1. dubna 2009 se Albánie stala členem Severoatlantické aliance, což lze označit za jeden z významných úspěchů albánské politiky. Jedním z hlavních budoucích cílů země pak zůstává budoucí členství Albánie v Evropské unii⁷ (srov. CIA 2011, Evropská komise 2010).

Albánie je demokratickou zemí s klasickým rozdělením výkonné, zákonodárné a soudní moci a dalšími charakteristickými znaky (např. úřad ombudsmana), jejíž demokratické zřízení ovšem stále není zcela ideální a stabilní (Evropská komise 2010). Mimo výše zmíněnou korupci jsou zaznamenány případy porušování lidských práv (srov. Amnesty International 2010: 58-59)⁸ a ovlivňování, resp. vytváření nátlaku na média (srov. Economist Intelligence Unit 2010).

V následujících odstavcích je Albánie posouzena z hlediska charakteristických a přidružených znaků určených výše popsanou definicí moderního státu dle Druzeka a Dunleavyho.

Albánie disponuje jednotným souborem státních institucí a rozvinutým úřednickým aparátem (vláda, parlament, ministerstva atd.) a není zde přítomna žádná sekundární struktura (exilová vláda apod.), která by s touto strukturou kolidovala. Stát vykonává kontrolu nad svým územím (ačkoliv např. v odlehlých horských oblastech není vždy efektivní, viz níže) a albánské obyvatelstvo je jasně odlišitelné (na základě státního občanství a trvalého pobytu na

⁶ Srov. Evropská komise (2010).

⁷ Albánie podala oficiální přihlášku do Evropské unie 28. dubna 2009.

⁸ Mnohé případy porušování lidských práv jsou, jak níže dokazuje tato práce, často přímým či nepřímým důsledkem albánského tribalismu.

území Albánie)⁹. Albánský parlament tvoří a přijímá legislativu, jejíž dodržování se snaží vynucovat policejní orgány a stát si nárokuje monopol na použití síly, resp. ten není svěřen žádným nestátním aktérům. Albánská ústava také jasně deklaruje nezávislost a suverenitu státu. Ačkoliv je dodržování lidských práv v Albánii kritizováno, stále se jedná o stát řízený demokratickými principy, který působící ve veřejné sféře, a z albánské ústavy a dalších dostupných informací není zřejmé, že by, na rozdíl od předchozího komunistického režimu, albánská vláda jevila zájem zasahovat do soukromého života svých občanů. Albánské občanství je možno nabyt pouze v souladu s platnými zákony, kontrola vstupu do země je vykonávána státní policií (CIA 2011, Amnesty International 2010, CEFTA 2010, Evropská komise 2010, Economist Intelligence Unit 2010, Ústava Albánie 1998). Charakteristické znaky moderního státu uvedené v použité definici tedy Albánie naplňuje.

Z hlediska přidružených charakteristik moderního státu je zřejmé, že se Albánie snaží implementovat opatření vedoucí k zajištění vlády práva, bezpečnosti, ekonomického růstu, tedy politiku, kterou lze považovat za veřejný zájem¹⁰. Další přidruženou charakteristikou moderního státu je dle použité definice podpora státu ze strany společnosti či významných společenských skupin - ačkoliv lze často pozorovat nespokojenost albánské veřejnosti s vládními činiteli, (protivládní demonstrace apod.¹¹) tato případná nespokojenost nenabývá parametrů revolučního hnutí či soustavného odporu vůči albánské vládě, resp. nemá vliv na fungování země. Albánie disponuje rozvinutým úřednickým aparátem (vláda, státní instituce) a systémem výběru daní (důkazem je např. ministerstvo financí). Činnost albánských státních institucí je upravena ústavou a zákony, nicméně, jak je zmíněno výše, jsou zaznamenány případy, kdy státní činnost není v souladu s lidskými právy a tedy ani s ústavou, neboť tato práva jsou v ní inkorporována. Albánie není v současnosti účastníkem žádného mezinárodně-právního sporu (uznání hranic apod.) a je plnoprávným členem Organizace spojených národů - její existence je tak uznána ze strany všech ostatních členů (CIA 2011, Evropská komise 2010, Ústava Albánie 1998). Albánie tedy naplňuje také přidružené charakteristiky použité definice moderního státu.

Další text této práce ukazuje, že v současnosti není Albánie v některých případech schopná dostát použité definici zcela a za všech okolností (jednou z příčin je právě tribalismus). Nicméně, jak zmiňují její autoři, tato definice představuje *ideální koncept* a v případě přidružených charakteristik je možná uznat stát za moderní i tehdy, pokud tyto

⁹ V Albánii také proběhlo sčítání lidu, poslední se konalo v r. 2001. Výsledky jsou dostupné na internetové adrese http://www.instat.gov.al/repoba/english/default_english.htm [cit. 27. 4. 2011].

¹⁰ Veřejný zájem je značně abstraktním pojmem - k jeho vymezení viz např. Kavěna (2008).

¹¹ Viz např. BBC (2011).

charakteristiky nejsou naplněny zcela. Ostatně protivládání demonstrace, kriminalita, korupce, organizovaný zločin, ilegální překračování hranic a další negativní fenomény, které kolidují s použitou definicí je možno pozorovat i u států, které jsou mnohem vyspělejší než je tomu v případě Albánie (viz např. Itálie). Albánské úsilí stát se stabilním a plnohodnotným moderním státem také podtrhuje její členství ve významných mezinárodních organizacích, jako je např. Rada Evropy a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, které hodnoty moderního státu prosazují. Nelze opomenout ani zmíněné členství Albánie v Severoatlantické alianci. Albánii tedy je možné označit za moderní stát.

4. Případová studie vlivu tribalismu na fungování moderního státu v Albánii¹²

4.1 Tribalismus v současné Albánii

Původní albánská společnost se vždy vyznačovala tribalismem, byla tedy kmenově uspořádaná a tento systém kmenového uspořádání přetrval v mnoha oblastech Albánie dodnes. Více či méně obdobné formy albánského tribalismu jsou v současnosti různě odlišné od podoby, jakou v Albánii měly před rokem 1945. Po skončení druhé světové války se komunisté, kteří se v Albánii dostali k moci, snažili tradiční uspořádání společnosti rozrušit, změnit, zvykové právo související s tribalismem bylo označeno za zpátečnické. Nicméně v mnoha oblastech se kmenové uspořádání společnosti dochovalo dodnes a zvykové právo je opět aplikováno na každodenní život, ačkoliv často ve značně pozměněné podobě (základy ze kterých dnešní uplatňování vychází, však zůstávají stejné) (de Waal 2005).

Albánské kmeny se dělí na *Tosky*, žijící na jihu země a severoalbánské a kosovské kmeny - *Gégy*, viz např. Hradečný a Hladký (2008), nebo de Waal (2005). Hlavní organizační podjednotkou tohoto kmenového uspořádání v Albánii je klan (albánsky *fis*)¹³. Albánci, kteří tradiční uspořádání společnosti respektují, necítí loajalitu ani tak k velkému kmeni, jako ke „svému“ klanu, s kterým se ztotožňují. Klan je vždy patrilineární a je chápán jako bratrstvo. „Krev“ v klanu koluje vždy po mužské linii - pokud se albánská žena vdá, podle uznávaného zvykového práva má vždy povinnost přestěhovat se do příbytku svého manžela a jeho rodiny, dědická práva jsou taktéž vedeny vždy po mužské linii (ostatně dle zvykového práva ženy právo dědit nemají). Rozlišuje se mezi malými a velkými klany. Malý klan tvoří většinou přibližně pět až deset pokrevně propojených obydlí, resp. domácností, zatímco velký klan tvoří zpravidla dvě a více vesnic a jeho stav čítá kolem padesáti až sto domácností. U malého klanu je obvykle známa či je dohledatelná genealogická linie vedoucí k jasně určitelnému zakladateli klanu, zatímco v případě velkého klanu je jeho původní zakladatel jakousi bájnou

¹² Historický vývoj a případné změny albánského tribalismu a souvisejícího zvykového práva jsou v relevantních případech zmíněny přímo v textu dalších kapitol.

¹³ V odborné sféře nepanuje shoda v definici termínů kmen a klan. Zpravidla však kmen označuje velké společenské seskupení, vyskytující se na větším území. Kmen se pak může dělit na menší seskupení - klany. Blíže viz např. Collins (2004).

postavou z dávné minulosti a jeho přesná totožnost není známa. Svatby mezi členy jednoho klanu jsou přísně zapovězeny¹⁴ (Mustafa a Young 2008, de Waal 2005).

Základní, nukleární stavební jednotkou tradičně uspořádané albánské společnosti je pak celek označovaný souslovím „*všichni ti co žijí pod jednou střechou*“, myšleni jsou otec, matka a jejich děti, kteří i dnes v mnoha případech skutečně žijí s rodiči manžela v rámci jedné domácnosti (mnohdy je tato společenská jednotka rozšířena tím, že v rámci jednoho obydlí bydlí zároveň několik bratrů se svými manželkami a dětmi). Tento základní celek pak např. vzájemně obhospodařuje společně vlastněné pozemky, stejně tak v současnosti sdílí finanční prostředky zaslané rodinnými příslušníky žijícími v emigraci, případně legálně či ilegálně pracujícími v zahraničí¹⁵. Velký klan pak také sdílí např. určitou společnou půdu, mlýn apod. (ibid.).

Hlavou rodiny je otec rodiny (*pater familias*), který rozděluje práci, řeší spory a případně uděluje tresty, rozhoduje o přijetí či vyloučení z rodiny apod. Jeho rozhodnutí jsou nezpochybnitelná. Tato funkce však nenáleží automaticky např. nejstaršímu muži; naopak se jedná o svého druhu „funkci“, pro kterou je plnoprávními muži žijícími v jedné domácnosti volen jeden z nich (Mustafa a Young 2008). Na úrovni klanů pak své představitele podobným způsobem volí rada klanových starších (*pleqni/pleqësia*). Hlavou jednotlivých vesnic je tak náčelník - *kryeptak*, nejvyšším představitelem velkých územních celků (nazývaných *bajrak*, *de facto* tedy velkých klanů) je *bajraktar*. Těmto představitelům jsou svěřeny pravomoci rozhodovat spory, vynášet tresty atd., stejně jako je tomu v případě otce rodiny. Stařešinové, ze kterých jsou tito zástupci vybíráni, bývají také hlavními nositeli znalosti tradičního zvykového práva a jeho vykladateli (de Waal 2005).

Ústně předávané zvykové právo, *kanun* (kterým se tato práce blíže zabývá v následujících kapitolách), je zcela klíčovým definičním prvkem albánského tribalismu. *Kanun* upravuje v podstatě naprosto všechny aspekty lidského života jedince i fungování komunity, resp. jednotlivých klanů. Klíčovými prvky *kanunu* jsou krev (jak ve smyslu pokrevních vztahů, tak krve, která byla prolita) a čest (jednotlivce i rodiny, příp. komunity), jejíž případná ztráta představuje neúnosnou újmu a strach z této ztráty funguje jako prvek, který zajišťuje dodržování zvykového práva. Zvykové právo je taktéž zcela nadřazeno

¹⁴ Příčina je zřejmě praktická - zamezit genetické degeneraci a vzniku postižení u dětí rodičů se ze vztahů vzniklých mezi příbuznými.

¹⁵ Tyto příjmy tvoří vítaný a mnohdy také zcela nezbytný zdroj finančních prostředků nutných k zajištění nezbytných životních potřeb - nezaměstnanost v Albánii dosahuje vysokých hodnot a zemědělská půda není mnohdy příliš úrodná. Některé rodiny tak vysílají své členy (mladé muže) na práci do zahraničí zcela plánovitě (srov. Mustafa a Young 2008, de Waal 2005).

jakýmkoliv náboženským příkázáním a pravidlům (de Waal 2005). I v dnešní době je v oblastech, kde tribalismus přetrvává, *kanun* stále uznáván a v různé míře také aplikován¹⁶ (srov. např. Mustafa a Young 2008, de Waal 2005).

Nejvíce je tribalismus a s ním spojené zvykové právo (a tedy i krevní msta) zachováno mezi klany spadajícími pod kmeny Gégů na severu (Littlewood, 2002), mezi některými skupinami Tosků na jihu se však vyskytuje také. Zpravidla však platí, že čím více je oblast vzdálená od větších měst (či správního centra) a čím je její zalidnění nižší, tím větší váha je přikládána pravidlům, které stanovuje *kanun* (Trnavci 2008, de Waal 2005). Ve větších městech zvykové právo v současnosti tak velký vliv zdaleka nemá. Především nynější mladá generace (opět však zejména ve městech, kde je tribalismus velmi slabý, či již není vůbec respektován), disponující přístupem k zahraničním informacím a internetu (a související možností pozorovat životní styl „na západě“), však již k bezvýhradnému respektování zvykového práva není příliš náchylná a často jej také vidí jako zpátečnické (Kapllani 2003).

Způsob života klanových společenství v Albánii a jejich případný vliv na fungování moderního státu je tak přímým důsledkem aplikace pravidel zvykového práva - tribalismus a zvykové právo ve své podstatě v Albánii splývají v jedno. Pokud tedy tato práce popisuje nařízení plynoucí z *kanunu* a důsledky jejich aplikace na fungování moderního státu v Albánii a na život tamější populace, popisuje zároveň albánský tribalismus (a jeho vliv vůči modernímu státu) jako takový.

4.2 Zvykové právo albánského tribalismu

4.2.1 *Kanun* i *Lekë Dukagjini* a jeho původ

Jak již bylo zmíněno, klanově uspořádaná společnost v Albánii, která se, zejména v určitých odlehlých horských oblastech tohoto státu, zachovala ve více či méně pozměněné podobě až do dnešní doby, byla vždy řízena nepsanými zákony a pravidly, které se ústně předávaly z generace na generaci a regulovaly život jednotlivce i komunity, resp. stanovovaly vzorce chování a metody řešení sporů, na jejichž základě daná společenství fungovala. Slovo *kanun*¹⁷, užívané jako synonymum albánského zvykového práva, vyjadřuje v albánském

¹⁶ Rodiny, které *kanun* vyznávají v jeho původní, takřka zcela nezměněné podobě, jsou dnešními liberálnější smýšlejícími Albánci označovány termínem *fanatik* (de Waal 2005).

¹⁷ Slovo *kanun* se dá přeložit ve smyslu slova kánon - soubor pravidel, vzorců chování, ostatně obě slova jsou etymologicky spjata. V Albánštině je používáno ve tvaru *kanuni*, později je používán tvar

prostředí soubor obecně sdílených hodnot a pravidel chování obsažených ve zvykovém právu, které je po staletí ústně předáváno. Na území Albánie existovalo v průběhu historie několik různě odlišných souborů zvykového práva, označovaných většinou právě slovem *kanun*¹⁸ (Trnavci 2008, de Waal 2005). Jednotlivé *kanuny* jsou si však dle většiny odborníků více či méně podobné - jedná se pouze o lokální a místně uznávané a aplikované variace stejných všeobecně respektovaných norem zvykového práva majících původ v Albánii a potažmo také v oblasti celého balkánského regionu (Trnavci 2008: 16).

V minulosti se nejvíce rozšířeným souborem zvykového práva stal *Kanuni i Lekë Dukagjini*, který je dodnes uznáván nejvíce a je aplikován v horských oblastech severní Albánie¹⁹. Opět je třeba zdůraznit, že *kanun* je dnes aplikován již pouze v jisté míře, resp. ne v úplnosti a často nepřesně či pokřiveně, příkladem je výklad pravidel krevní msty - *kanun* ve své původní podobě zapovídá provádět odvetu na dětech a ženách, dnes jsou však tyto původní pravidla ignorována a cíli krevní msty jsou často, zdánlivě v souladu s *kanunem*, právě i ženy a děti (blíže viz kapitoly 4.4 a 4.5). Lekë Dukagjini byl jedním z vlivných kmenových náčelníků žijících na území Albánie v průběhu 15. století a jeden z vedoucích postav albánského odporu proti Osmanské říši, která v té době ovládala albánské území. Právě jemu je tradicí připisována údajná zásluha sesbírání a kodifikace zákonů, které mezi lidmi v té době kolovaly²⁰. Nicméně panuje shoda, že Lekë Dukagjini zcela určitě není autorem či kodifikátorem těchto zákonů, jelikož mnohé z nich pocházejí z doby značně předcházející období, ve kterém tato historická postava žila a původ dalších lze vysledovat v období dlouho po jeho smrti (Trnavci 2008, de Waal 2005).

K popularitě a zachování tohoto *kanunu* přispěla zejména skutečnost, že právě *Kanuni i Lekë Dukagjini* se byl schopen adaptovat na měnící se historické okolnosti a přejímat do svých pravidel nově se objevující prvky, což se dělo ještě v průběhu 40. let minulého století

kanun (Trnavci 2008: 3, 7-8). Ve většině odborných publikací a textů je uváděn právě tento pozdější tvar, který je proto použit jako hlavní pro potřeby této práce (srov. např. Trnavci 2008, de Waal 2005, Mangalakova 2004), v tomto textu jsou také albánské sousloví zvykové právo a slovo *kanun* používány jako synonyma.

¹⁸ Tyto soubory zvykového práva nesou názvy podle oblastí, ve kterých byly uplatňovány či podle osob, se kterými bývají spojovány, resp. kterým je připisována zásluha na jejich rozšíření. Mimo *Kanuni i Lekë Dukagjini* lze zmínit např. *Kanuni i Skënderbeut* (Scanderbegův kánon), nebo *Kanuni i Malsisë së Madhe* (Kánon hor) (Trnavci 2008).

¹⁹ Jedná se hlavně o albánské oblasti Dukagjin, Lezhë, Mirditë (Mirdita), a mimo Albánii stojící Kosovo (de Waal 2005: 72).

²⁰ Spojitost *Kanun i Lekë Dukagjini* s jeho autorem zůstala uchována v lidovém povědomí a slovesnosti, jak dokládá následující citace: „Když roku 1929 navštívila britská spisovatelka Edith Durham Albánci a překvapena jejím anglickému vkusu se přičícími zvyky se ptala na důvod toho či onoho jednání, dostávalo se jí stále stejné, strohé, avšak jednoznačné odpovědi: "Tak pravil Lekë Dukagjin"[...]“ (Blažek 2003: 1).

(Trnavci 2008, de Waal 2005). *Kanun* byl předáván ústně, na přelomu 19. a 20. století však byly jeho jednotlivé normy sesbírány a sepsány františkánským knězem Shtjefěnem Gjeçovi, a ucelený text v knižní podobě byl vydán po jeho smrti v roce 1933. Tato publikace, a v ještě větší míře její překlad do angličtiny, který vyhotovil Leonard Fox a jenž byl vydán v roce 1989²¹, slouží dodnes jako základ pro výzkum albánského zvykového práva a zbytků klanového uspořádání tamější společnosti (de Waal 2005).

Prameny právních norem obsažených v *Kanuni i Lekë Dukagjini* jsou různé - jedná se o kolekci zvyků a pravidel z předkřesťanské éry i starozákonních křesťanských norem, přítomny jsou prvky animismu a stejně tak *Kanun* obsahuje i součásti pramenic z různých zákoníků germánských, řeckých, slovanských i římských (Trnavci 2008, de Waal 2005). V normách týkajících se krevní msty vykazuje jisté shodné znaky se zvykovým právem užívaným ve Středomoří (např. na Sicílii) (Littlewood 2002). *Kanun* také vykazuje mnohé podobnosti se zvykovým právem okolních států, např. Černé Hory, z většiny jsou však jeho normy typické jen pro Albánii, resp. její území (Trnavci 2008).

Dle některých názorů je *Kanun* přímým pozůstatkem Zákoníku Štěpána Dušana, který je pojmenován podle tehdejšího panovníka středověkého srbského státu, a který byl přijat již v roce 1349. Většina odborníků se však shoduje v tom, že ačkoli tento zákoník i *Kanun* vykazují jisté podobnosti, po ovládnutí balkánského území osmanskými Turky v druhé polovině 18. století se albánské obyvatelstvo znovu přiklonilo k původnímu zvykovému právu, které tak lze označit za hlavní pramen *Kanunu* (Trnavci 2008, Vlček a Schelle 1998).

Vzhledem k výše zmíněným skutečnostem (zejména značné podobnosti jednotlivých souborů zvykového práva - *kanunů*) a faktu, že dostupné odborné texty, z kterých čerpá také tato bakalářská práce, vycházejí v naprosté většině právě z *Kanuni i Lekë Dukagjini* (resp. jeho anglického vydání, viz výše), je následující text postaven právě na zkoumání tohoto konkrétního souboru zvykového práva. Pokud je v dalším textu použito slovo *kanun* s malým počátečním písmenem a bez další specifikace, odkazuje právě k výše zmíněnému *Kanuni i Lekë Dukagjini*.

4.2.2 Důvody vedoucí ke vzniku zvykového práva

Jedním z faktorů, který přispěl k vytvoření a rozšíření zvykového práva na Balkáně a v Albánii byl také odpor vůči invazi osmanských Turků. Turečtí nájezdníci nutili jednotlivé

²¹ Viz Fox, Leonard. 1989. *The Code of Lekë Dukagjini*. New York: Gjonlekaj Publishing Company.

balkánské kmeny spojovat své síly a takto nově vzniklá společnost našla, vzhledem k absenci svého vlastního státu, zakotvení v patriarchálním klanovém uspořádání, se kterým se silně pojí právě zvykové právo. Navíc, v odlehlých oblastech, nepřístupném terénu a izolovaných vesnicích často chyběla, nebo se jen velmi obtížně uplatňovala, jakákoliv vyšší, státně-mocenská autorita. Role udržovatelů pořádku a soudců tak připadala na mužské hlavy jednotlivých rodin a volených klanových stařešinů. Pravidla, podle kterých se život v rodině a vesnici řídil, stanovoval právě *kanun*, jehož normy vytvářely právní systém, který určoval jednotný rámec řešení sporů a umožňoval vzájemnou koexistenci všech členů společnosti (Trnavci 2008). Jak již bylo zmíněno, významným udržovatelem a *de facto* „autoritou“ vynucující dodržování těchto norem byl strach ze zahanbení a ztráty vlastní cti, jedné z nejvíce ceněných hodnot, která logicky následovala, pokud jedinec některou z platných norem porušil (de Waal 2005).

4.2.3 Rozsah úpravy společenských vztahů zvykovým právem

Normy obsažené v *kanunu* upravují v podstatě všechny okruhy jednání a chování člověka a komunity (klanu, vesnice). Zahrnuty jsou následující oblasti: církve a víra, rodina, manželství, dům a život v něm, dobytek a ostatní vlastnictví, práce, převádění majetku (zejména dědictví), vyřčené slovo (zvláště pak nezrušitelné závazky, které plynou z daného slibu), čest, újmy a poškození a jejich následky, zákony a tresty týkající se kriminálních činů, pravidla soudních procesů a výjimky a vyvázání se z uvedených norem (Trnavci 2008).

V dnešní době mezi nejznámější normy *kanunu* patří např. pravidla upravující pohostinnost (která jde až tak daleko, že hostitel má povinnost pomstít svého hosta, v případě že byl zabit či hrubě uražen), koncept daného slova, slibu - *besa*²², jehož dodržení je považováno za otázku cti, a dále pak fenomén krevní msty (který pramení z víry, že duše zavražděného nemůže odpočívat v pokoji do doby, kdy je zavražděn ten, kdo čin spáchal, což často vedlo a vede k řetězci vendety mezi znepřátelenými rodinami) a dnes již spíše raritní a mizející jev tzv. „*zaprísáhlých panen*“ (*sworn virgins*), což jsou ženy, které, často dobrovolně, složily slib celibátu a po zbytek života je s nimi jednáno jako s muži a požívají také stejná

²² Tento koncept daného, nezrušitelného slibu, jehož dodržení a vykonání je pro toho, kdo jej dává, otázkou cti, se označuje slovem *besa*. *Besa* označuje také příslib příměří během krevní msty, kdy se ten, kdo má právo vykonat odplatu, zavazuje, resp. dává své *besa*, že po danou dobu, dohodnutou mediátorem sporu, se nebude snažit o provedení pomsty. V širším a dnes chápaném smyslu označuje *besa*, mimo výše popsané, především dané slovo jako takové, slib, který bude za každých podmínek dodržen. Více viz např. Trnavci (2008: 22-23).

práva - což bylo zvláště důležité, pokud v rodině chyběl mužský dědic²³, protože ženy mají dle *kanunu* podřadné postavení a nemají mimo jiné, právo dědit. Právě podřadné postavení žen v rámci společnosti je další z výrazných a dodnes pozorovatelných prvků albánského zvykového práva. Zvláště poslední dva zmiňované jevy, krevní msta (která se po pádu komunismu začala opět uplatňovat) a podřadné postavení žen (a příp. také zapřísáhlé panny), jsou často negativně popisovány populární formou např. v západních médiích²⁴, zatímco pozitivní stránky *kanunu*, které jsou zakotveny v albánské mentalitě také - tedy dané slovo (*besa*) a pohostinnost, jsou často upozaděny (de Waal 2005).

4.3 Zvykové právo Albánie v minulosti a nyní

4.3.1 Historický vývoj Albánie ve vztahu k uplatňování zvykového práva

Jedním z důležitých prvků, který přispěl k udržení a zachování aplikace zvykového práva v horských územích Albánie, byla především odlehlost těchto oblastí od správních center a jejich výrazná nedostupnost, která, spolu s nízkou hustotou zalidnění, resp. se značnou vzdáleností vesnic či jednotlivých obydlí navzájem, znemožňovala efektivní kontrolu dobytého nebo ovládaného území. Právě tyto faktory přispívají k zachování a uplatňování *kanunu* i nyní (de Waal 2005).

Jak již bylo řečeno výše, zvykové právo, resp. *kanun* byl mezi albánským obyvatelstvem vždy nadřazen normám náboženským, ať už se jednalo či jedná o pravoslaví, katolictví, či islám²⁵ (důkazem může být např. benevolentní přístup albánských muslimů k pití alkoholu). Náboženství bylo totiž mezi obyvateli Albánie často vnímáno jako něco vnuceného zvenčí²⁶, zatímco ústně předávané zvykové právo představovalo „vlastní“ normy chování, reprezentující společnou identitu a hodnoty, které jsou lidu vlastní a přirozené. *Kanun* představoval sjednocující prvek albánské společnosti, a jeho normy umožňovaly zachovat jednotnou kulturní identitu albánského národa, která nebyla vtělena do samostatného státního

²³ Blíže viz např. Bilefsky (2008b). Podřadné postavení ženy dokládá také *kanun* samotný, ve kterém je uvedeno, že žena je „pytel dělaný tak, aby vydržel“ (Zumbrun 2007: 1).

²⁴ Srov. např. Lanchin (2008), Bilefsky (2008a), nebo Finer (2007). Více informací o zapřísáhlých pannách viz např. Young, Antonia. 2000. *Women who Become Man: Albania's Sworn Virgins*. Oxford a New York: Berg.

²⁵ Dle CIA World Factbook (2011) je přibližně 70% albánských věřících muslimského vyznání, cca 20% vyznávají pravoslaví (ortodoxní) a cca 10% tvoří římská katolíci.

²⁶ Často tomu také tak bylo, jako v případě islámu, který byl na území dnešní Albánie zaveden a udržován Osmanskou říší. Území dnešní Albánie bylo v průběhu historie kontrolováno různými dalšími subjekty - Byzantskou říší, Bulharskem atd. (ibid.).

celku a byla navíc často nucena čelit externím vlivům (např. odlišné kultuře importované v 15. století Osmanskou říší). I proto je *kanun* dodnes uznáván bez ohledu na náboženské vyznání komunity či jednotlivce (de Waal 2005, Mangalakova 2004, Jafa 2002). Výrazný vliv na tento stav neměla ani katolická církev a její kněží působící v Albánii a stejně často byly neúspěšné také pokusy prosazovat normy přijaté v dané době oficiálně vládnoucím státním celkem. I po vzniku samostatného albánského státu v roce 1912, který byl za vlády krále Zoga I. (1928-1939)²⁷ víceméně transformován na autokratickou monarchii, byla státní moc slabá a zvykové právo zůstávalo v platnosti i přes existenci psaných zákonů a ústavy (Trnavci 2008).

Výjimkou byl až komunistický režim Envera Hodži, zavedený po roce 1945. *Kanun* byl oficiální státní ideologií označen jako „zpátečnický“ a postaven, spolu s náboženstvím, mimo zákon²⁸. Tvrdé tresty, které často postihovaly už jen pouhou referenci ke *kanunu*, spojené s opravdu silným státním dohledem nad veškerým územím a životem obyvatel, vedly *de facto* k zastavení aplikace většiny norem zvykového práva. Strach z brutálních represí totalitního režimu, které následovaly po porušení zákonů, také téměř zcela zastavil uplatňování zásad krevní msty, která patří dodnes mezi nejkontroverznější prvky zakotvené v albánském zvykovém právu (de Waal 2005).

Spolu s pádem totalitního komunistického režimu na počátku devadesátých let došlo, opět zejména v odlehlých horských oblastech, k renesanci významné role zvykového práva a klanového uspořádání společnosti. Transformace Albánie z izolovaného státu s centrálně plánovaným hospodářstvím v moderní stát s tržní ekonomikou, která započala po nástupu vlády politické strany Demokraté roce 1992, bývá popisována jako „lčba šokem“. Změny státního systému zaváděné novou vládou byly reprezentovány téměř okamžitým odklonem od všech struktur starého systému, ačkoliv nově vznikající demokratický stát nebyl na tyto překotné změny zcela připraven - chyběl fungující bankovní systém, potřebná infrastruktura i nezbytná legislativa. Mezi obyvatelstvem, které po několik předcházejících desetiletí trpělo represemi totalitního státu, navíc propukla s nově nabytou svobodou také vlna spontánní destrukce zemědělských družstev, společných výrobních závodů a ostatních budov a věcí, které byly vybudovány minulým režimem, či ho nějakým způsobem reprezentovaly. Ve výsledku tak Albánii chyběly potřebné základy, na kterých by mohl být nový stát *postupně*

²⁷ Narozen jako Ahmet Zoggoli. Albánský politik, působil ve 20. letech jako premiér a pozdější prezident Albánie, v r. 1928 se zapřičinil o korunování své osoby albánským králem pod titulem Zog I. Jeho vláda byla *de facto* absolutistická, ačkoliv se zasadil o mnoho reforem (např. zavedení bankovek). Blíže viz Hradečný a Hladký (2008).

²⁸ Církev a náboženství byly striktně zakázány v roce 1967 a Albánie se prohlásila za první ateistický stát na světě (de Waal 2005).

budován. Vládní změny nebyly efektivní, došlo k celkovému oslabení státní moci, prudkému nárůstu nezaměstnanosti a související masivní vlně emigrace ze země²⁹ (Hradečný a Hladký 2008).

I přes značnou finanční pomoc vyspělých zemí se situaci v Albánii nepodařilo v průběhu devadesátých let stabilizovat (velkou měrou se tak stalo z důvodu masivně rozbujelé korupce a neefektivní činnosti vlády, spoléhající na metody typu *laissez-faire*, často dovedené *ad absurdum*³⁰) a obyvatelstvo bylo nespokojené a zároveň i neklidné z toho, co budoucnost přinese. Chybějící dodávky vody, elektřiny či tepla byly na přelomu tisíciletí na denním pořádku. Další zhoršení důvěry ve vládnoucí vrstvy přinášely také rostoucí autoritářské tendence předsedy Demokratů a tehdejšího albánského prezidenta Saliho Berishi (snaha o manipulaci voleb, odstranění politických oponentů)³¹ (ibid.).

Dalším velkým problémem Albánie devadesátých let byl nedostatečně budovaný, resp. zcela nefunkční bankovní systém. Zástupnou funkci tak začaly plnit různé pyramidové fondy, proti kterým vláda nejenže nezakročila, ale naopak s nimi byla propojena (stejná situace panovala i na opoziční straně), tudíž proti nim nevedla žádnou kampaň, obyvatelstvu se nedostalo žádného varování, a to i přes upozornění vlády ze strany Mezinárodního měnového fondu. Velká část albánského obyvatelstva, které předcházejících více než padesát let nemělo kontakt s okolním světem, a tedy ani s principy tržní ekonomiky, se tak nechala zlákat vidinou astronomických výnosů a do fondů masivně investovala³². Pyramidové fondy se postupně zhroutily v průběhu roku 1997 a statisíce jejich věřitelů tak přišly o často celoživotní úspory (ibid.).

Ztráta peněz a celková nespokojenost albánské společnosti s postkomunistickou tranzicí vedla k masovým protestům a k postupnému, ale velmi rychlému kolapsu státní moci a propadu do stavu blízkého anarchii (důsledkem bylo např. vyrabování armádních skladů po

²⁹ Albánská diaspora má největší zastoupení v Itálii a Řecku. Další početné komunity Albánců lze nalézt např. v USA a Kanadě. Blíže viz např. Kosta (2004).

³⁰ Srov. de Waal (2005).

³¹ (ibid., např. s. 9). Sali Berisha byl albánským prezidentem do kolapsu pyramidových schémat v r. 1997. Do vrcholné politiky se vrátil v roce 2005, kdy jím vedená koalice s Demokratickou stranou (zkráceně označovanou jako Demokraté) v čele vyhrála volby a Berisha se stal premiérem (Hradečný a Hladký 2008). Tuto funkci zastává dodnes, nicméně proti jeho vládě byly počátkem roku 2011 vedeny protesty, při kterých zemřeli tři demonstranti. Jeho vládnutí tak vyvolává pozornost a pochybnosti mezinárodního společenství. Viz např. BBC (2011).

³² Např. „kapitálový fond“ Sude sliboval výnos 170 % během pěti měsíců. Mnozí lidé prodávali v podstatě většinu svého majetku - domy, byty apod. a peníze ukládali do pyramidových schémat (Hradečný a Hladký 2008: 550-551).

celé zemi a také další masivní vlna emigrace Albánců pryč ze země³³) a v tomto období je Albánii možno označit termínem *collapsed state*³⁴. Situace si, mimo jiné z důvodu obav o rozšíření nepokojů do celého balkánského regionu, rychle získala pozornost světového společenství. Z iniciativy OBSE byla Radou bezpečnosti OSN přijata rezoluce č. 1101³⁵, která dala vzniknout peacekeepingovým Mnohonárodnostním ochranným silám v Albánii (MPFA - Multinational Protection Force in Albania), které situaci v zemi značně stabilizovaly. Po dalších vlnách nepokojů (příznivci bývalého prezidenta Berishi se pokusili v září 1998 o puč) se však situace postupně uklidnila. Celé toto tragické období započaté pádem pyramidových fondů bylo uzavřeno 21. října 1998 přijetím nové ústavy, která značně omezila moc prezidenta, a v níž se Albánie jasně hlásí k hodnotám liberálně-demokratického státu³⁶; tato ústava je v platnosti dodnes (ibid.).

4.3.2 Důvody uznávání zvykového práva v současnosti

V posledních letech se situace uvnitř Albánie začala výrazně lepšit a stabilizovat. Této skutečnosti nasvědčuje také fakt, že Albánie, s spolu s Chorvatskem, vstoupila 1. dubna 2009 do Severoatlantické aliance (NATO 2010) a koncem téhož měsíce také oficiálně podala přihlášku do Evropské unie (Hospodářské noviny 2009). Nicméně vnitropolitické a společenské poměry v Albánii stále nejsou ideální. Zvykové právo je Albánci stále uznáváno (opět třeba podotknout, že v míře související s polohou a odlehlostí oblasti), a to minimálně jako výrazný doplněk k uznávaným ústavním a právním normám (Hradečný a Hladký 2008, Trnavci 2008).

Hlavní příčinou skutečnosti, že je zvykové právo v Albánii stále uplatňováno i nyní, je především nízká kvalita zákonů a jejich slabé vynucování, resp. slabá státní moc. S tímto souvisí také nízká míra důvěry občanů ve spravedlnost, resp. v to, že jejich problémy mohou být efektivně řešeny oficiální, zákonnou cestou (Manglakova 2004). Jedním z dalších důvodů jsou také majetkové spory mezi vlastníky pozemků - postkomunistická pozemková reforma v

³³ Právě toto masové vyzbrojení nyní napomáhá a ulehčuje vykonávání krevní msty. Tomuto tématu se tato práce věnuje níže. Srov. de Waal (2005).

³⁴ Viz např. Kubicek (1998).

³⁵ Přijata byla 14 státy, Čínská lidová republika se hlasování neúčastnila.

Plné znění rezoluce viz [http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/084/37/PDF/N9708437.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/084/37/PDF/N9708437.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/084/37/PDF/N9708437.pdf?OpenElement) [cit. 1. 5. 2011].

Následná mise MPFA známá také jako *Operace Alba* trvala do počátku srpna 1997 (Stálá mise Slovinska při OSN 1998).

³⁶ Text ústavy byl před svým přijetím konzultován se zahraničními experty, především z řad OBSE. Text ústavy v angličtině viz Ústava Albánie (1998).

Albánii neproběhla bez problémů a celý systém týkající se uznávání a registrace vlastnictví pozemků je i nyní značně nedokonalý. Spory o vymezení pozemků a související vlastnická práva jsou častým iniciátorem krevní msty (Alston 2010). Neméně důležitou okolností, která přispívá k nynější časté oblibě zvykového práva, je tradičně silně patriarchální uspořádání společnosti, které je pro uplatňování zvykového práva vhodným prostředím (Trnavci 2008). Jak rovněž poznamenává Arsovska (2006: 168), minulý komunistický režim sice *kanun* oficiálně postavil mimo zákon a dohlížel nad tím, aby nebyl aplikován, ale zároveň také neumožnil jakýkoliv kulturní rozvoj, a tak ačkoliv byl *kanun* zakázán, stále tvořil samotné základy albánské národní identity, a je proto přítomen i dnes.

Negativním prvkem renesance *kanunu* je jeho časté zneužití kriminálními živly, které se snaží využít jej ve svůj prospěch (ospravedlnit své jednání zvykovým právem) nebo přímo jednat jako arbitři, kteří zvykové právo vykládají (avšak opět zpravidla s ohledem na své zájmy) (Lawson a Saltmarshe 2000).

Je však třeba opět podotknout, že ačkoliv mnohé hodnoty zakotvené v *kanunu* jsou v albánské společnosti silně zakořeněny (např. pohostinnost), aplikování pravidel *kanunu* je spíše lokálně omezenou záležitostí. Navíc, nelze mluvit o důsledné aplikaci všech pravidel, *kanun* je dnes často vykládán pokřiveně, účelově (viz níže). Mnoha lidmi je *kanun* nahlížen jako zastaralý a nedostatečně přizpůsobený modernímu životu (de Waal 2005, Lawson a Saltmarshe 2000).

4.4 Hlavní fenomény albánského tribalismu a jejich vliv na fungování moderního státu

V této kapitole jsou popsány a do kontextu práce zasazeny prvky tribalismu a zvykového práva, které mají na fungování moderního albánského státu nejmarkantnější vliv - jedná se o problematiku krevní msty a společenského postavení albánských žen. Tyto prvky *kanunu* a projevy jejich uplatňování jsou také značně snadno pozorovatelné v každodenním životě Albánců a albánského státu, zároveň na nich lze také popsat další obecnější, avšak neméně důležité prvky *kanunu*. U každého z níže popsaných jevů je vysvětlen jeho původ, příčina a podoba jeho nynějšího uplatňování. Na závěr každé subkapitoly je pak rozebrán vliv konkrétního projevu zvykového práva na fungování moderního státu v Albánii, a to v rámci kontextu teoretického vymezení uvedeného v kapitole 2.

4.4.1 Spory o půdu a krevní msta

Krevní msta je z pohledu západní společnosti jedním z nejkontroverznějších jevů albánského tribalismu. S pojetím moderního státu je tento fenomén obtížně slučitelný, je např. v konfliktu se snahou moderního státu uplatňovat monopol na použití síly, a znesnadňuje státu jeho funkce týkající se výlučného rozhodování o vině a trestu (podrobněji ke kolizi krevní msty a moderního státu viz níže).

Jedním z hlavních iniciátorů krevní msty jsou spory o půdu a vymezení pozemků. K této situaci přispěl také konflikt mezi zvykovým právem a legislativou a nařízeními vlády, kterými byla v devadesátých letech přerozdělena půda dříve zkolektivizovaná komunistickým režimem. Půda byla před koncem druhé světové války mezi jednotlivé vlastníky rozdělena právě podle norem stanovených v *kanunu*. Zatímco někteří respektují nynější rozdělení, které proběhlo po pádu komunismu na základě přijatých zákonů a vládních nařízení, jiní nejsou ochotni toto rozparcelování přijmout (není pro ně výhodné, či se cítí okradeni o půdu která jim, dle jejich soudu, náleží) a dál uznávají pouze hranice stanovené dle zvykového práva. Tato tenze pak často vede k propuknutí mezilidských konfliktů a násilí (Mangalakova 2008, de Waal 2005).

Vražda ze cti není jen odpovědí na zabití některého z příslušníků rodiny, důvodem k započnutí krevní msty může být i např. hrubá urážka na cti (Mangalakova 2004). Krevní msta je jedním z nejvýraznějších prvků *kanunu*. *Kanun* však původně také striktně stanovuje způsob jejího provedení a okruh lidí, na kterých může být pomsta vykonána; např. v časovém úseku 24 hodin po vraždě mohou mužští příbuzní zemřelého jeho smrt pomstít buď zabitím samotného pachatele vraždy, nebo kohokoliv z okruhu jeho mužských příbuzných - může se jednat o jeho bratry, otce, děda, jeho syny či vnuky. Pokud se odvěta uplatní na tomto okruhu osob a do 24 hodin od vraždy oběti, jedná se „pomstu krve“, která nezavdává důvod k další odvetě a záležitost by měla být uzavřena. Jakmile uplyne jednodenní lhůta, jediným cílem krevní msty už může být pouze samotný pachatel činu. Pokud je pomsta vykonána na komkoliv jiném, jedná se již o důvod k odvetě a spouští se nové „kolo“ krevní msty. (Mustafa a Young 2008).

Po pádu komunismu v Albánii se *kanun* vrátil nejen do odlehlých území, ale objevuje se i v centrálních oblastech Albánie, ve velkých městech jako je např. Tirana, které stály vždy stranou vlivu zvykového práva. Příčinou tohoto rozmachu *kanunu* je zejména migrace vesnického obyvatelstva do měst, přičemž tyto skupiny lidí si zvyky a zásady zakotvené ve zvykovém právu nesou s sebou. Tato migrace však byla a je často zapříčiněna právě snahou

vymanit se z vlivu *kanunu* (který ve městech není uznáván, resp. není uznáván tak silně) a hrozícího nebezpečí potenciální či probíhající krevní msty (Mangalakova 2004, Pojani 2009). Je však třeba uvést, že v některých oblastech (např. Kurvelshi na jihu) zůstaly sice některé nařízení tamějšího *kanunu* v paměti a bývají aplikována, ale krevní msta byla již opuštěna ve prospěch řešení sporů legitimní právní cestou (Mangalakova 2004).

Problémem, který možné řešení fenoménu krevní msty komplikuje, je skutečnost že *kanun* se po pádu komunismu, po několika desítkách let, během kterých byl zakázán, vrátil v pokřivené, brutálnější podobě, která často slouží zejména k vyřizování účtů mezi aktéry organizovaného zločinu. Zatímco v severních oblastech, historicky více spjatých se zvykovým právem panuje lepší znalost *kanunu*, která v souladu s jeho původní podobou umožňuje větší šanci na dohodnutí smíru (nemluvě o jasném vymezení potenciálních cílů, viz výše), v jižních částech, kde se *kanun*, nebo spíše pouze jeho elementární části týkající se krevní msty, rozšířil výrazněji až po pádu komunismu, institut usmíření v podstatě není znám a vendeta tak nabývá brutálnějších rozměrů. Tento nesprávný výklad *kanunu* již nejenže neusměrňuje a nereguluje provádění krevní msty, ale umožňuje cílit odplatu na jakéhokoliv příbuzného spjatého s daným jednotlivcem, včetně dětí a žen - právě tyto skupiny lidí, zejména ženy, jsou původním *kanunem* před krevní mstou striktně chráněny. Dalším příkladem pokřiveného a nesprávného chápání *kanunu* je např. skutečnost, že důvodem ke krevní mstě je pro mnohé jedince to, že jejich příbuzný byl zabit při cizoložství, ačkoliv *kanun*, takovou oběť pomstít neumožňuje (viz níže) (Mangalakova 2004).

Kanun stanovuje, že krev může být vykoupena, odpuštěna. Ale mnohdy jsou muži a jejich příbuzní, potenciální oběti krevní msty, nuceni zůstat v podstatě navždy ve svém vlastním domě, který *kanun* pro možné oběti krevní msty vymezuje jako nedotknutelné útočiště (a toto pravidlo je stále všeobecně respektováno). Jedinou alternativou je pak buď uprchnout do jiné oblasti, nebo do zahraničí. (Trnavci 2008). Nynější nesprávný výklad *kanunu* ale zapřičiňuje, že s potenciálním cílem krevní msty musejí doma zůstat jeho rodina a také rodiny jeho sourozenců³⁷, včetně dětí (zejména chlapců), kteří by při původním výkladu *kanunu* (po uplynutí doby 24 hodin od spáchané vraždy, viz výše) nebyli ohroženi (Lanchin 2008, Kapllani 2003).

Takto izolovaným lidem je pak znemožněn téměř jakýkoliv kontakt s okolím, vykonávat zaměstnání nebo obdělávat svůj zemědělský pozemek je také prakticky nemožné,

³⁷ Někdy lidé zůstávají uvězněni ve svých domovech i tehdy, pokud žádná hrozba v podstatě nehrozí (rodina zavražděného se zjevně nehodlá zaplést do řetězce krevní msty apod.), protože cítí, že v absenci *besa* (oficiálního příslibu přiměří) jim čest a společenská pravidla přikazují zůstat ve svém domě (Alston 2010).

Jelikož vně svého domu se vystavují riziku napadení. Jelikož se tyto osoby nejsou schopné zapojit do pracovního procesu, nemohou ani jakkoliv přispívat např. k růstu albánské ekonomiky. Fakt, že riziko krevní msty např. znemožňuje svobodu pohybu osobám, které jsou z právního hlediska nevinné (resp. nebyly obviněny ze spáchání trestného činu) a ohrožuje jejich právo na život, je v podstatě porušením základních lidských práv garantovaných albánskou ústavou (blíže viz kapitola 4.5.2), s tím souvisí fenomén výše zmíněných dětí, které se kvůli riziku krevní msty neúčastní, resp. nemají možnost účastnit školní docházky, což je v rozporu s článkem 28 Úmluvy o právech dítěte³⁸, jíž je Albánie signatářem (srov. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2006, Mangalakova 2004, Littlewood 2002, Úmluva o právech dítěte 1989).

Důležitou roli hraje v případech krevním msty rekonciliace, prováděná skrze prostředníka, který se snaží rodinu zavražděného usmířit s pachatelem činu, resp. s tím, na koho byla touto rodinou krevní msta uvalena (Mangalakova 2008); jsou totiž známy případy, kdy je budoucí oběť krevní msty prokazatelně nevinná, ale druhá strana odmítá tuto skutečnost přijmout (Kapllani 2003, Naegele 2001). Usmíření zneprátelených stran je dlouhodobý proces - zpravidla první fází je snaha prostředníka o to, aby rodina, jež se chystá vykonat pomstu, přistoupila na příměří a udělila svému „cíli“ *besa*, v tomto smyslu se jedná o slib, že po jasně danou dobu bude trvat příměří, kdy může potenciální budoucí oběť krevní msty např. obdělávat svou půdu či docházet do práce. Pokud se podaří tato fáze, je otevřena cesta k úplné rekonciliaci. Celý proces je však zdoluhavý a náročný a často se bohužel nezdaří - jak již bylo zmíněno výše, často usmíření brání i tradiční víra, že nepomstěná oběť vraždy nemůže v klidu spočinout, dokud není viník vraždy mrtev (Mangalakova 2008). Pokud se usmíření nezdaří, rozbíhá se často absurdní řetězec vzájemného zabíjení, které mnohdy trvalo či trvá až do doby, kdy jsou všichni mužští zástupci obou rodin mrtví³⁹ (Trnavci 2008). Role prostředníků náleží zpravidla starším, všeobecně respektovaným členům společnosti, kteří mají dobrou znalost *kanunu*, zpravidla se jedná o kněze, vesnické stařešiny, nebo také vysoké veřejné činitele - např. členy parlamentu (Mangalakova 2004). Bohužel, i krevní msta, která je formálně uzavřena, může být znovu obnovena, např. „[...] mladým mužem usilujícím o obnovení rodinné cti“ (Littlewood 2002: 90).

Na poli rekonciliace se značně angažují také nestátní organizace, velmi výraznou je např. albánský Výbor pro celonárodní usmíření (Committee of Nationwide Reconciliation),

³⁸ Článek 28 Úmluvy se týká školní docházky a její podpory ze strany státu.

³⁹ Jak zmiňuje (Trnavci 2008: 19), krevní msta byla „[...] jednou z hlavních příčin decimace mužské populace severoalbánských kmenů na počátku 20. století.“

soustavně se zabývající usmiřováním zneprátelených stran krevní msty již od pádu komunismu počátkem 90. let⁴⁰. Zajímavostí je, že v případě Kosovských Albánců přispěla k značnému úspěchu celonárodní rekonciliační kampaně všeobecně sdílená snaha o osamostatnění Kosova - vnější hrozba přispěla k sjednocení národa a upozadění vzájemných rozporů (Mangalakova 2004).

Odhady a statistiky uvádějící počty vražd ze cti či v rámci krevní msty a počty jedinců a rodin uvězněných ve svých domovech z důvodu krevní msty, se různí. Podle speciálního zpravodaje OSN Philipa Alstona, který byl do Albánie vyslán v roce 2010, tak byla dle vládní statistiky v roce 2009 uskutečněna pouze jedna krevní mstou či ctí motivovaná vražda, zatímco nevládní organizace uváděly těchto vražd přibližně třicet a v médiích byly zmiňovány počty v řádu stovek uskutečněných vražd. Albánská vláda je kritizována za nedostatečný a nesprávně prováděný sběr statistických dat týkajících se vražd v rámci krevní msty, navíc oficiální statistika, uvádí oproti realitě pravděpodobně nižší počty obětí a dotčených osob, čímž se albánská vláda snaží problematiku, které čelí, zlehčovat. Na druhou stranu se předpokládá, že reporty nevládních institucí, a zejména články uveřejněné v médiích, počty vražd a osob uvězněných v souvislosti s krevní mstou ve svých domovech naopak spíše nadsazují, často ve snaze získat více financí na svou činnost (Alston 2010). Proti takovýmto tvrzením některé organizace samozřejmě protestují (viz Immigration and Refugee Board of Canada 2010).

Data získaná porovnáním různých zdrojů nicméně naznačují, že počet obětí krevní msty se každoročně může pohybovat v řádech desítek obětí, a počet rodin, které jsou krevní mstou ovlivněny a ze strachu před odplatou zůstávají uvězněny ve svých domovech, může v současnosti dosahovat několika stovek. S tím souvisí minimálně několik desítek dětí, které jsou s těmito rodinami nuceny setrvat doma také. Uvedené počty však znamenají, že krevní msta v Albánii rozhodně není okrajovým nebo raritním jevem. Pro porovnání údajů z různých zdrojů viz tabulku uvedenou v příloze. Poskytovaná data (zejména oficiální, vládní statistiky) mohou být značně zkreslena - z důvodů, které jsou uvedeny níže.

Problémem je, že některé údaje nasvědčují tomu, že mnohé vraždy nejsou státním orgánům (policii apod.) hlášeny a je dána přednost postupu v souladu s *kanunem* - tedy pomstít čin v souladu s pravidly krevní msty. Navíc, ačkoliv policie a justice v dnešní Albánii už nejsou zdaleka bezbranné či neschopné, mnohé rodiny nepovažují státní moc a její prostředky postihování trestných činů za adekvátní vůči ztrátě cti a krve, kterou zavražděním

⁴⁰ Viz stránky instituce - <http://www.pajtimi.com/> [cit. 1. 5. 2011].

svého člena ztratily - tato čest a krev může být dle zvykového práva nahrazena pouze novou krví nebo formálním usmířením rodin podle pravidel stanovených v *kanunu* - uvěznění pachatele, jakkoliv dlouhé, není dostatečným zadostiučiněním. Je třeba podotknout, že i ti, kteří jsou krevní mstou přímo ohroženi a jsou nuceni skrývat se ve svých domech, často zastávají názory uvedené výše a spíše než pomoc státu preferují řešení v souladu s tradicemi (rekonciliaci). Potenciální oběti krevní msty také často věří (mnohdy oprávněně), že i pouhá absence oficiálního příměří (*besa*) znamená, že jsou ohroženi na životě; bohužel policie tak často nemá žádný konkrétní podklad, na základě kterého může začít situaci řešit (Alston 2010).

Dalším problémem je, že v policii i ve sféře justice panuje korupce. Ačkoliv jsou tresty za krevní mstou motivované vraždy vyšší, je možné uplatit soudce či prokurátora tak, aby na spáchaný zločin nebylo nahlíženo jako na motivovaný krevní mstou a v následném soudním řízení tak získat nižší trestní sazbu. Trestné činy, které nejsou souzeny jako související s krevní mstou, pak nejsou tímto způsobem ani zaneseny do oficiálních statistik, ve kterých je proto počet vražd souvisejících s odplatou a krevní mstou nižší než ve skutečnosti (Alston 2010).

Mezi negativní důsledky krevní msty patří podle Kapllaniho (2003: 98) také to, že strach z možnosti zapletení se do koloběhu vzájemného zabíjení, případně strach ze smrti, pokud se již osoba či rodina součástí krevní msty stala, patří mezi hlavní důvody vedoucí k emigraci Albánců ze země.

K případným snahám o celospolečenskou vymýcení tohoto jevu nepřispívá ani skutečnost, že na toho, kdo se rozhodne ve vraždění nepokračovat a vraždu člena své rodiny nepomstí, je nahlíženo s despektem a svým okolím je často nabádán, aby dostal své cti a smrt svého příbuzného pomstil zabitím pachatele činu, resp. někoho z jeho z mužských příbuzných (Mangalakova 2004). Jak uvádí Littlewood (2002), pomsta většinou není ani tak motivována osobním zármutkem a z něho pramenící motivací, ale spíše okolím, resp. snahou dostat tradici a zvykům. Důsledky plynoucí z uplatňování krevní msty tak mají „rozkladný efekt“ na občanskou společnost v Albánii (Alston 2010).

Albánská vláda se snaží problém vendety řešit a posílit moc státu skrze tvrdší zákonný postih vražd motivovaných pomstou, resp. spojených s krevní mstou jako takovou. Postižitelné je také vyhrožování krevní mstou dětem, které může vést až ke tříletému vězení (Mangalakova 2004: 8-9). Nicméně, často není trest odnětí svobody považován pozůstalými oběti za dostatečný, navíc jak zmiňuje de Waal (2005: 211), aby uplatňování krevní msty

ustalo, je třeba efektivně vyřešit spory ohledně vlastnictví půdy, které jsou hlavním iniciátorem vražd.

Z výše uvedených informací je zřejmé, že krevní msta, jakožto jeden z fenoménů albánského tribalismu koliduje s definičními znaky moderního státu a jeho funkcemi zmíněnými v kapitole 2 hned v několika směrech. Její vliv na fungování moderního státu se projevuje předně tím, že státu *znesnadňuje* jeho snahu o monopolizaci použití síly a aplikaci výlučného práva rozhodovat o vině a trestu svých občanů - v rámci uplatňování krevní msty o vině a trestu rozhodují občané sami (často chybně) a použití síly, v tomto případě se jedná o odvetnou vraždu, si nárokují také sami. Preference potrestání viníka v rámci krevní msty namísto zákonného soudního procesu a trestu odnětí svobody také značně stěžuje snahu státu vynucovat přijatou legislativu (postih trestných činů v souladu se zákonem) a nastolit všeobecný pořádek a právní stav (presumpce neviny, právo na spravedlivý proces atd.). Stejně tak je pro Albánii obtížnější ochránit základní práva a svobody svých občanů (např. právo na život). V neposlední řadě strach z krevní msty a související se skrývání možných obětí albánským státním institucím neumožňuje v mnoha případech zajistit svou další funkci, kterou je kulturní rozvoj svých občanů a zajištění školního vzdělání dětí.

4.4.2 Postavení žen v souvislosti s tribalismem

Dalším prvkem albánského tribalismu a souvisejícího respektování pravidel stanovených v *kanunu*, který je z pohledu dnešního západního světa vnímán negativně, je značná diskriminace albánských žen. Příkladů lze uvést několik. *Kanun* samotný zmiňuje, že žena se „musí podvolit dominanci svého manžela“ (Littlewood 2002: 90). V souvislosti s výše zmíněnou krevní mstou lze zmínit např. to, že ženy, jejichž manžel se stal obětí vendety, se již nemají vdát a pokud tak učiní, je jim odepřena péče o děti z prvního manželství (Mangalakova 2004).

Role muže a ženy jsou v *kanunu* postaveny následovně - muž se stará o práci a zajištění rodiny a jeho postavení otce rodiny zakládá nezpochybnitelnost jeho rozhodnutí. Žena má pak na starosti udržování pořádku v domě, hospodářská zvířata, úklid či sběr dřeva - v praxi to může vypadat i tak, že i když je muž nezaměstnaný, stejně necítí žádnou potřebu své manželce s jejím domácím údělem pomoci. Na druhou stranu, *kanun* ženu chrání v tom smyslu, že nemůže být legitimním cílem krevní msty - ten kdo se na ženě neprávem dopustí násilí je vystaven té největší hanbě a opovržení - jak již však bylo výše popsáno, dnešní

pokřivený výklad *kanunu* už ženu často považuje za legitimní cíl krevní msty (de Waal 2005, Trnavci 2008).

I v dnešní době jsou často manželství uzavírána skrze prostředníka, jedná se o předem domluvená zasnoubení, často uzavřená již v útlém, dětském věku budoucích manželů, zřídka také ještě před jejich narozením. Děje se tak často v severských oblastech Albánie, méně pak na jihu. Ačkoliv je rozvod v Albánii možný, *kanun* jej v podstatě neumožňuje, což dále přispívá k násilí, např. vraždám ze žárlivosti⁴¹. Navíc mnohé ženy vnímají rozvod jako něco, co přináší ztrátu osobní či rodinné cti, a proto ve svazku zůstávají - v tomto případě se jistě nejedná pouze o fenomén Albánie, v jejím případě však k tomuto postoji žen přispívá právě zvykové právo, které přispívá ke společenské nepřijatelnosti rozvodu (Amnesty International 2006, Mangalakova 2004).

Na nevěru pak klanová společenství, a také přímo *kanun* nahlíží jako na jeden z největších přečinů, který byl (a v podstatě i dnes často je) trestán velmi tvrdě. Pokud je nevěrná žena přistižena svým mužem s milencem, má manžel dle *kanunu* právo je oba beztrestně zabít (avšak pouze přistihne-li je *in flagranti*) (de Waal 2005, Trnavci 2008). *Kanun* jako takový ukládá dokonce rodině nevěsty povinnost, aby umístila do jejího věna kulku, kterou má nastávající manžel použít v případě, že by mu jeho žena byla v budoucnu nevěrná (Mangalakova 2004: 6).

Uznávání *kanunu* má patrně nejhorší implikace pro znásilněné ženy a dívky. Na tyto ženy je nahlíženo jako na nečisté, zneuctěné a jako takové se nemají šanci vdát (alespoň ne v oblastech respektujících zvykové právo) a také zůstávají v podstatě po celý život v domě svých rodičů. Toto zneuctění pramenící ze znásilnění může být dokonce „přeneseno“ na její sestry, které tak může postihnout podobný osud jako samotnou oběť. Mnohé znásilněné ženy byly svými manžely natrvalo vyhnány z domu, aniž by nadále mohly vidat své děti. Pokud by snad byla dívka znásilněna přímo před zraky své rodiny, *kanun* jí dokonce ukládá povinnost spáchat sebevraždu (Igric, 1999). Svobodné matky a těhotenství před svatbou jsou dle *kanunu* také nepřijatelné, což dále ztěžuje pozici žen, které v důsledku znásilnění otěhotní (Jafa 2002).

Tento náhled na znásilněné ženy má několik důsledků⁴² - jednak *kanun* požaduje, aby bylo zneuctění pomstěno, což často spouští řetězec vzájemného zabíjení v rámci krevní msty.

⁴¹ Na druhou stranu mají pravidla zvykového práva v původním výkladu i pozitivní dopad - ženina „čest“ je zcela chráněna, a muž, který by ženu sváděl, či se pokusil znásilnit, čelí dle *kanunu* riziku jisté smrti (Mangalakova 2004: 6).

⁴² Srbské paramilitární jednotky se dopouštěly cílených, programových znásilnění žen pocházejících z rodin podpůrců Kosovské osvobozené armády s cílem decimovat kosovskou populaci, resp. její

Aby se této nutnosti ženy a jejich rodiny vyhnuly a nemusely čelit hrozbě započnutí krevní msty nebo pohrdání okolí, mnoho z nich se z Albánie odstěhuje, resp. emigruje. Zvykové právo je tak jedním z faktorů, který v Albánii *přispívá* k tabuizaci znásilnění a k přirozené, např. s pocitem studu spojené neochotě dívek a žen znásilnění hlásit policii a usnadnit tak stíhání pachatelů. (Amnesty International 2006, Jafa 2002, Igric 1999).

Dalším, z dnešního pohledu nepřijatelným jevem, je skutečnost, že pravidla *kanunu* neumožňují ženám dědit (Trnavci 2008). Ty tak dle *kanunu* mohou činit jen tak, pokud se (za cenu doživotního celibátu a přijetí opačné genderové role) stanou tzv. zapřísáhlými pannami (viz výše) a bude na ně pak nahlíženo jako na muže (Bilefsky 2008b, de Waal 2005).

Nízký společenský status mnoha albánských žen také zvyšuje riziko, že se stanou oběťmi obchodu se ženami, který je s Albánií, resp. menšinami Albánců žijícími v Evropě silně spjatý. Oběťmi tohoto byznysu se staly již tisíce albánských žen, většina z nich nedobrovolně (falešné přísliby práce apod.) (Hook, et al. 2006). Známý jsou dokonce případy, kdy rodina prodala jednu ze svých vlastních dcer k prostituci v zahraničí, což ještě víc podtrhuje nesvéprávnou roli mnoha žen v Albánii⁴³ (Leman a Janssens 2008). Navíc, pokud se ženě podaří utéct zpět do Albánie, nemá např. zpravidla šanci se vdát (je na ni nahlíženo jako na zneuctěnou), a často také riskuje, že bude zavražděna někým ze svých příbuzných, aby bylo očištěno jméno rodiny. Po tlaku, který vyvíjely a stále vyvíjejí mnohé nevládní organizace, EU a okolní státy, začala Albánie počátkem nového tisíciletí problém řešit; byla přijata nová legislativa, zavedeny vzdělávací kampaně, které mají na výše popsaná rizika upozornit apod. Aby byl problém odstraněn, je třeba široké spolupráce vlády s nevládními organizacemi, sociálními pracovníky a především snahy začlenit ženy do širšího života společnosti - umožnit jim podnikat, zajistit jejich vzdělání. Celou situaci však kombinuje chudoba, která ženy k prostituci často (byť nepřímo) donutí, a také korupce, která veškeré snahy o nápravu problému komplikuje (Hook et al. 2006). V neposlední řadě se zvykovým právem zakotvené nerovnoprávné postavení žen se projevuje také jejich malou participací ve veřejné sféře a podřízenými funkcemi ve sféře soukromé (Nixon 2009).

Stejně jako v případě krevní msty, má *kanunem* zakotvené nerovnoprávné a méněcenné postavení albánských žen jistý vliv na fungování moderního albánského státu. V oblastech, kde je *kanun* uznáván a respektován, je pro stát těžší zajistit ochranu základních práv a svobod svých občanů (např. to, že ženy nemohou dle *kanunu* dědit je v rozporu s rovností

porodnost v dlouhodobém horizontu (jak již bylo zmíněno, znásilněné ženy mají minimální naději se vdát a mít tak potomky) (Igric 1999).

⁴³ Blíže k albánským organizovaným skupinám obchodujících se ženami (za účelem prostituce) viz Leman a Janssens (2008).

občanů před zákonem). Všeobecná a nediskriminující ochrana všech osob, jež je v definici použité touto prací jednou z předpokládaných funkcí moderního státu, je také znesnadněna tím, že ženy se např. zdráhají hlásit státním institucím znásilnění, či to, že se staly oběťmi obchodu se ženami a tak nepřímou omezují možnosti vypátrání a postih pachatelů, kteří tak mohou trestnou činnost na ženách páchat opakovaně.

4.5 Ostatní fenomény albánského tribalismu a jejich vliv na fungování moderního státu

4.5.1 Negativní mediální obraz Albánie související s tribalismem

Albánie v médiích i v odborných publikacích nabývá často obrazu státu s křehkou vnitřní stabilitou a neschopností zajistit v některých oblastech bezpečnost svých občanů a dodržování platných zákonů. Některé výše popsané rysy albánského zvykového práva a tribalismu, jakým je např. krevní msta, jsou pro moderní státy a západní společnost nepřijatelné. Mimo území Albánie ale patří tyto rysy *kanunu* právě k těm nejznámějším a *přispívají*, resp. mají vliv na utváření obrazu Albánie jako země s „násilnickou kulturou“ (Schwandner-Sievers 2008). Tato záporná image tak může vést např. k odlivu zájmu turistů a zahraničních investorů. Poškozuje však především Albánce samotné, na které je mnohdy automaticky nazíráno jako na násilnické či kriminální živly (ibid.: 60-61).

Po roce 2000 se však Albánie začala svými problémy vážněji zabývat - jako příklady lze uvést konference zabývající se negativními vlivy zvykového práva v Albánii, které pořádá albánská vláda, či zřízení speciálního Soudu pro vážné zločiny, který se mimo jiné zabývá právě trestnými činy souvisejícími s krevní mstou (Arsovska 2006).

Problémem však je, že několik století uznávání *kanunu* také v Albáncích samotných často zakotvilo přesvědčení, že s problémem si musí poradit sami a ne se obracet na stát a jeho instituce (stát často představoval vůči obyvatelstvu nepřátelský subjekt, jak tomu bylo např. v případě Osmanské říše). Někteří lidé tak stále cítí, že *de facto* ani není správné obracet se na policii, protože se nejedná o tradiční způsob řešení problémů (ibid.).

4.5.2 Důsledky tribalismu na albánské závazky týkající se lidských práv

Dalším důležitým aspektem albánského tribalismu, resp. výše popsaných negativních jevů plynoucích z uznávaného zvykového práva je skutečnost, že jeho existence Albánii jakožto státu značně komplikuje její úsilí dostat závazkům, které pramení z členství v některých mezinárodních organizacích. Jedná se především o závazky lidsko-právní.

Předně se jedná o rozpor mezi pravidly *kanunu* a ustanoveními uvedenými ve Všeobecné deklaraci lidských práv (dále jen VDLP). Ačkoliv není VDLP pro členské státy OSN právně závazná, bývá v současnosti již často brána jako právní obyčej a u moderních států je respekt vůči lidským právům očekáván jak od nevládních organizací⁴⁴, tak ze strany ostatních moderních demokracií. Navíc Albánie je členem Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, která se na základě Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (na jejímž základě OBSE vznikla) hlásí k respektu k lidským právům a k rovnému postavení všech lidí (viz články Závěrečného aktu č. 7 a 8). Zvláště rovnoprávné postavení všech lidí bez ohledu na pohlaví (mimo jiné) silně rezonuje s postavením albánských žen tak, jak je zakotveno v *kanunu*. Lidská práva definovaná ve VDLP jsou rovněž přiznána univerzálně všem - mimo jiné tedy i oběma pohlavím stejně. Článek 8 VDLP konstatuje právo na ochranu jedince ze strany domácích soudů před porušováním lidských práv. Zde kontrastuje právo na život, svobodu a osobní bezpečnost s krevní mstou, která si za své oběti vybírá často *de facto* nevinné příbuzné ze strany pachatele, a již albánské instituce nejsou zatím schopny účinně čelit. Krevní msta a její uplatňování je také většinou zcela v rozporu s presumpcí nevinny přiznanou článkem 11 VDLP⁴⁵ (CSCE 1975, OSN 1948).

VDLP a participace v rámci OBSE však pro Albánii neznamena žádné právně závazné důsledky. Členstvím v Radě Evropy se však Albánie zavazuje dodržovat Úmluvu o ochraně lidských práv a svobod (někdy také nazývaná Evropská úmluva o lidských právech, dále jen EÚLP), sjednanou v rámci Rady Evropy (RE) a podvolit se rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva (ESLP), na který se jednotliví občané členských zemí RE mohou obrátit v případě, že jejich práva zakotvená v EÚLP byla porušena. Jelikož úmluva do značné míry vychází z VDLP a dále ji rozšiřuje, je jasné, že mnohá nařízení *kanunu* jsou s ní opět v rozporu. Pro ilustraci lze uvést např. zákaz trestu smrti⁴⁶ (krevní msta tento trest v podstatě

⁴⁴ Jako příklad lze uvést Human Rights Watch - viz <http://www.hrw.org/>.

⁴⁵ Tyto a další vybrané články jsou zmíněny pro jejich jasný rozpor s *kanunem* a způsobem aplikace zvykového práva. Vzhledem k rozsahu této práce není cílem detailní rozbor rozporů zvykového práva a VDLP a dalších uvedených úmluv a dokumentů.

⁴⁶ Článek č. 1 dodatkového protokolu č. 6.

umožňuje a v praxi také provádí), povinnost uložit trest pouze na základě zákona (myšleno je platné státní právo, ne zvykové) a zákaz diskriminace (tedy i diskriminace na základě pohlaví) (ESLP 2003).

Je také třeba doplnit, že výše uvedená lidská práva jsou zakotvena také v samotné albánské ústavě, která se také k EÚLP hlásí (Ústava Albánie 1998).

Jak již bylo zmíněno, Albánie v roce 2009 oficiálně podala přihlášku do Evropské unie. V souvislosti s výše uvedeným je zřejmé, že zvykové právo, resp. jeho negativní aspekty, představuje pro Albánii překážku na cestě k plné evropské integraci. Článek 7 a článek 2 Konsolidovaného znění smlouvy o Evropské unii stanovují podmínky nutné pro přijetí státu, mezi nimiž figurují (mimo jiné) právě požadavek právního státu, dodržování lidských práv a rovnost žen a mužů (Evropská unie 2010). Evropská unie Albánii varovala, že případná neschopnost vypořádat se s problémy domácího násilí, obchodu s ženami a dětmi (a vraždami motivovanými krevní mstou, které na základě výše uvedených informací velmi často souvisejí s *kanunem*), může představovat vážnou překážku budoucímu začlenění Albánie do EU (Arsovska 2006: 181).

4.6 Nakolik je tribalismus slučitelný s moderním pojetím státu

Trnavci (2008: 23-34) uvádí, že ačkoliv je kanun ideálním prostředkem k úpravě vzájemných vztahů uvnitř kmenových společenství, jeho vztah vůči modernímu pojetí práva je negativní - budování moderního státu v sobě zahrnuje postupné oslabování role zvykového práva a jeho postupné, a v závěru úplné nahrazení moderním právem, které je odborně sestavené, systematizované a kodifikované. Kanun upravuje všechny oblasti lidského a společenského života, a ačkoliv jsou jeho pravidla ve značné míře albánským obyvatelstvem ceněny, je tribalismus a kanun s moderním albánským právem, jeho legislativou, procedurami a procesními normami v rozporu, nehledě na v současnosti zcela překonané podřazené postavení žen a mladistvých. Nicméně zvykové právo umožnilo v minulosti přežití a fungování albánské společnosti a moderní stát by na některých jeho hodnotách měl dále stavět. Těmito hodnotami jsou zejména důraz na společenskou pospolitost, platnost daného slova a celkovou moralitu jednání jednotlivce. Jak krátce shrnují dvě kosovsko-albánské ženy, žijící již 20 let v Německu: „Některé části Kanunu by měly být praktikovány i nadále, ale negativní věci by měly být zavrhnuty.“ (Mangalakova 2004: 11).

Ze sociologického hlediska je dle Émila Durkheima kmenové uspořádání a krevní msta typická pro primitivní, *nemoderní* společnosti, zatímco u západních, vyspělých společností je krevní pospolitost, nutnost pomstít svého pokrevního příbuzného, nahrazena potrestáním jednotlivce celou společností jako takovou, a to skrze vlastní, celospolečenský působící pořádkové síly a právní systém (tento moderní právní systém však nemusí být automaticky lepší či efektivnější, než systémy tradiční). Navíc se vzrůstajícím významem měst klesá důležitost pokrevních svazků a v důsledku toho ztrácí svůj význam i tribalismus jako takový a především institut krevní msty (Grutzpalk 2002).

Aby bylo soužití tribalismu a systému zvykového práva s právním systémem moderního právního státu možné, stát musí, mimo jiné, dbát o adekvátní vzdělání veřejnosti, zejména mládeže, týkající se přijatelné role zvykového práva v moderní společnosti (viz výše), hodnotách moderního demokratického státu a především respektu k všeobecně přijímaným (zejména individuálním) lidským právům. Není třeba dodávat, že tyto hodnoty jsou s kanunem často v kontradikci, stát je však musí jasně propagovat na jeho úkor. Jedině tak může být zvykové právo pro moderní stát přínosem. Neméně důležité je vzdělávání osob, které spory pramenící ze zvykového práva řeší - sociální pracovníci, policisté, apod. Je také důležité vynaložit finance na odborný výzkum problematiky, který může napomoci přesně pojmenovat příčiny problémů a navrhnout vhodné řešení. Stát by se měl také mnohem více angažovat na poli rekondiliace nepřátelých stran krevní msty a nespoléhat pouze na ochotu nevládních organizací (Alston 2010).

Jak vyplývá z kapitoly 4.3, respektování zvykového práva a aplikování krevní msty má často hlavní příčinu v nedůvěře lidí ve státní systém a výkon jeho moci, který je neefektivní a nedostatečný, případně zkorumpovaný. Silný, nebo lépe řečeno, stabilní stát s efektivním výkonem státní moci, ve kterou mají občané důvěru, je dalším z nutností, potřebných pro boj s *negativními* jevy zvykového práva⁴⁷.

Texty, ze kterých tato práce čerpá, zmiňují nutnost odborného zkoumání zvykového práva, resp. jasného pojmenování a definování pojmů a problémů, které modernímu státu přinášejí. Tyto texty ale také nepřímou naznačují, že v Albánii chybí, ať již na individuální, lokální nebo celospolečenské úrovni *státem vedený* dialog mezi státem a skupinami v různé míře uznávajícími zvykové právo. Stát a státní instituce prosazující svou moc a politiku se logicky dostávají do rozporu s kanunem, který je však řadou jedinců a komunit stavěn nad

⁴⁷ Jak již bylo zmíněno, komunistický režim Envera Hodži se *byl schop* vypořádat s mnoha negativními jevy pramenícími z *kanunu*, ať již se jednalo o diskriminaci žen, či krevní mstu. Jednalo se však o totalitní stát s nelidským přístupem k vlastním občanům - o to je nyní těžší úloha moderní Albánie, snažící se (přinejmenším v oficiální linii) dodržovat lidská práva a principy dobrého vládnutí.

státem přijaté právní normy. V takovémto dialogu státních institucí a představitelů jedinců uznávajících a aplikujících kanun (a především jeho negativní jevy jako je krevní msta) by mohli zástupci tradičních rodin, vesnic, příp. klanů vyjevit své názory a obavy, které pramení z konfliktu tradičního zvykového práva se státem uznávanými normami. Právě tento celospolečenský dialog by mohl získat další poznatky, které by v kombinaci s již provedenými výzkumy mohly pomoci státu přesněji pojmenovat příčiny a původ problémů se kterými se musí potýkat v důsledku uplatňování zvykového práva. Tuto nutnost dát původním, tradičním skupinám obyvatelstva platformu, která jim umožní pojmenovat své obavy a problémy zmiňuje např. Thornberry (2002: 532).

Objevují se také názory zmiňující, že jelikož je zvykové právo v Albánii natolik zakořeněno, kanun, resp. jeho části by měly být přímo inkorporovány do oficiální právního řádu země - alespoň na přechodný čas (Arsovská 2006: 184). Ačkoliv by takový krok mohl státu přinejmenším umožnit interpretovat kanun dle svých potřeb (tedy striktně omezit cíle krevní msty apod.), z informací uvedených v tomto textu je zřejmé, že kanun jako celek není kompatibilní s ideou moderního právního státu, ve kterém, mimo jiné, jsou si všichni občané, tedy i ženy, rovni před zákonem, a kde stát vlastní monopol na použití síly a souzení a trestání trestných činů.

Závěr

Albánský tribalismus, jehož zcela inherentní součástí je zvykové právo, *kanun*, byl v minulosti výrazným definičním znakem albánské společnosti. Tradiční společenské vazby byly v Albánii po druhé světové válce potlačeny několika desetiletími komunistické nadvlády, která celý původní systém společenského pořádku označila za zpátečnický a uplatňování zvykového práva postavila mimo zákon. S pádem komunismu však dochází k částečné obnově klanového uspořádání společnosti, jehož existence je patrná mnohdy i nyní (zvláště v odlehlých oblastech na severu země, kde bylo klanové uspořádání tradičně silně zakotveno). Především však lze pozorovat renesanci uplatňování zvykového práva, které je ale v současnosti vykládáno často odlišně a v rozporu s normami, které uvádí *kanun*, projevy zvykového práva jsou znatelná nejen v odlehlých oblastech, ale často i ve městech. Mezi v nynější době nejvýraznější a nejkontroverznější prvky albánského zvykového práva patří zakotvení méněcenného společenského statutu žen a zejména pak fenomén praktikování krevní msty.

Postkomunistická transformace albánského státu není ještě zcela dokončena, a v zemi je možné pozorovat řadu problémů, jakými je např. korupce, či místy slabá moc státních orgánů. I přes tyto problémy je však Albánii (v souladu s definicí použitou v této práci) možné označit za moderní stát.

Cílem této práce, stanoveným v úvodu, je zodpovězení dvou výzkumných otázek. První z těchto otázek se ptá, jaký je vliv tribalismu na fungování moderního státu v Albánii.

Respektování zvykového práva je často upřednostňováno před dodržováním platných právních norem, což mnohdy značně *znesnadňuje* prosazování vládní agendy, jakou je např. boj s kriminalitou a organizovaným zločinem. Normy *kanunu* jsou s platnou legislativou mnohdy v rozporu, jako příklad lze uvést právo žen dědit, které albánské zvykové právo neuznává a v oblastech, kde je *kanun* praktikován, tak ženy v praxi nedědí, ačkoliv na to mají ze zákona nárok - *kanun* tak státu znesnadňuje implementaci přijatých zákonů. Současné znovuoobnovení uplatňování krevní msty oslabuje moc státu a jeho snahu vlastnit monopol na použití síly a rozhodovat o vině a trestu - Albánci, kteří praktikují krevní mstu, si na základě *kanunu* tyto státní úlohy nárokují sami. Albánský tribalismus také snižuje státu podporu u části albánské populace, která dává přednost řešení sporů v souladu se zvykovým právem a neobrací se tak např. na policii reprezentující státní moc. Často, především v souvislosti s rozdělením pozemků, se také stává, že někteří obyvatelé respektují pravidla *kanunu*, zatímco

jiní uznávají státem přijaté normy (většinou podle toho, který výklad je v dané chvíli výhodnější). Tento rozpor mezi zvykovým a státem přijatým právem způsobuje napětí v lokálních komunitách, které může vyústit až v řetězec krevní msty, což státu dále komplikuje naplňování jeho funkcí týkajících se zajištění stability, veřejného pořádku a vlády práva.

Zvykové právo a jeho uplatňování také značně znesnadňuje nebo zabraňuje implementaci základních lidských práv a svobod, garantovaných albánskou ústavou (rovnoprávnost žen a mužů, právo na spravedlivý proces atd.). Důsledkem je, že pro Albánii je značně obtížnější dostát lidsko-právním závazkům pramenícím z jejího členství v organizacích jako je Rada Evropy, což ve výsledku také značně znesnadňuje naplňování vládou vytyčených cílů, jakým je např. budoucí integrace Albánie do Evropské unie.

V mnoha ohledech tedy *má* tribalismus a s ním spojené zvykové právo na fungování moderního státu v Albánii vliv. Druhá, doplňující výzkumná otázka zkoumá, nakolik je tribalismus slučitelný s moderním pojetím státu.

Na základě informací uvedených v textu této práce je patrné, že koexistence moderního albánského státu s tradičním zvykovým právem v jeho plné a nezměněné podobě *není* možná, jelikož se oba právní systémy v mnoha výše zmíněných hlediscích popírají. Některé z prvků albánského zvykového práva jsou však značně benefitující i v dnešní době, jedná se především o důraz na dané slovo, pohostinnost, vzájemnou úctu. Tyto hodnoty popsané v *kanunu* jsou potenciálně přínosné i pro dnešní albánskou společnost a měly by být státní mocí zdůrazňovány, zvláště na úkor těch pravidel, který s pojetím moderního státu slučitelná nejsou.

V souladu s charakterem exploratorní studie je tedy formulována závěrečná hypotéza (která má být potvrzena či vyvrácena možným budoucím výzkumem):

Tribalismus a související zvykové právo má, ať přímo či nepřímo, pozorovatelný vliv na fungování moderního státu.

Seznam zkratek

CSCE	Conference on Security and Cooperation in Europe (česky Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě)
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Evropská úmluva o lidských právech (v originále Úmluva o ochraně lidských práv a svobod)
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OSN	Organizace spojených národů
RE	Rada Evropy
VDLP	Všeobecná deklarace lidských práv

Použitá literatura a zdroje

- Adamová, Karolina et al. 2001. *Politologický slovník*. Praha: C.H. Beck.
- Babbie, Earl. 2010. *The practice of social research*. Belmont: Wadsworth.
- Dryzek, John, S. a Dunleavy, Patrick. 2009. *Theories of the Democratic State*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan.
- Filip, Jan et al. 2007. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova univerzita.
- Gombár, Eduard. 2004. *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum
- Hendl, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Holländer, Pavel. 2009. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Hradečný, Pavel a Hladký, Ladislav. 2008. *Dějiny Albánie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Klíma, Karel et al. 2006. *Státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Kraus, Jiří, et al. 2005. *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia.
- Morris, Christopher, W. 1998. *An Essay on the Modern State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pierson, Christopher. 2004. *The Modern State. 2nd edition*. London: Routledge.
- Sørensen, Georg. 2005. *Stát a mezinárodní vztahy*. Praha: Portál.
- Vlček, Eduard a Schelle, Karel. 1998. *Právní dějiny: 3. Státy střední a východní Evropy*. Brno: Masarykova univerzita.

Waal, Clarissa de. 2005. *Albania Today: A Portrait of Post-Communist Turbulence*. Londýn: I. B. Tauris.

Zdroje dostupné z internetu a z elektronických databází⁴⁸

Alston, Philip. 2010. *UN Special Rapporteur on extrajudicial executions, Mr. Philip Alston Mission to Albania* (15-23 February 2010). United Nations Human Rights. (<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=9838&LangID=E>)

Amnesty International. 2006. *Albania: Violence against women in the family: "It's not her shame"*. (<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR11/002/2006/en/fdc93ca4-d457-11dd-8743-d305bea2b2c7/eur110022006en.pdf>)

Arsovska, Jana. 2006. „Understanding a ‘Culture of Violence and Crime’: the Kanun of Lek Dukagjini and the Rise of the Albanian Sexual-Slavery Rackets“. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 14, č. 2, s. 161-184. (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=5&hid=25&sid=e264ac19-9bfb-4fca-b9d1-2a35485bbeat%40sessionmgr10&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=sih&AN=21783277>)

BBC. 2011. *Albanian PM Berisha defiant after three die in clashes*. BBC News - Europe, 22. ledna 2011. (<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-12258266>)

Bilefsky, Dan. 2008a. *In Albanian Feuds, Isolation Engulfs Families*. The New York Times, 10. června 2008. (<http://www.nytimes.com/2008/07/10/world/europe/10feuds.html>)

Bilefsky, Dan. 2008b. *Sworn to virginity and living as men in Albania*. The New York Times, 23. června 2008. (<http://www.nytimes.com/2008/06/23/world/europe/23iht-virgins.4.13927949.html>)

⁴⁸ Všechny internetové zdroje ověřeny ke dni 1. 5. 2011.

Blažek, Jan. M. 2003. „Krevní msta v divokých albánských horách“. *Navýchod* 2003, č. 1, s. 1. (<http://www.navychod.cz/articles.php?id=714890a8-8e75-11df-aa30-00304830bcc4>)

Central Intelligence Agency. 2011. *The World Factbook: Albania*. (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/al.html>)

Collins, Kathleen. 2004. The Logic of Clan Politics: Evidence from the Central Asian Trajectories. *World Politics* 56, č. 2, s. 224-261. (<http://search.proquest.com/docview/274361768>)

Conference on Security and Cooperation in Europe. 1975. *Conference on Security and Cooperation in Europe Final Act*. (<http://www.osce.org/mc/39501>)

Economist Intelligence Unit. 2010. *Democracy index 2010*. The Economist - Economist Intelligence Unit (http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf)

Evropská komise. 2010. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Commission Opinion on Albania's application for membership of the European Union*. (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/al_opinion_2010_en.pdf)

Evropský soud pro lidská práva. 2003. *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění Protokolu č. 11 s Protokoly č. 1, 4, 6, 7, 12 a 13*. (http://www.euroskop.cz/gallery/2/772-umluva_o_ochrane_lidskych_prav_a_svobod.pdf)

Evropská unie. 2010. *Konsolidované znění smlouvy o Evropské unii*. Úřední věstník Evropské unie, 30. 3. 2010. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:CS:PDF>)

Finer, Jonathan. 2007. *Albania Takes Aim at a Deadly Tradition*. The Washington Post, 23. srpna 2007. (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/22/AR2007082202862.html>)

Fletcher, Matthew, L. M. 2007. *Rethinking Customary Law in Tribal Court Jurisprudence*.

(http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1004&context=matthew_fletcher)

Grutzpalk, Jonas. 2002. „Blood Feud and Modernity Max Weber’s and Émile Durkheim’s Theories“. *Journal of Classical Sociology* 2008, č. 2, s. 115-134.

(<http://jcs.sagepub.com/content/2/2/115.full.pdf+html>)

Hook, Mary, P. Van et al. 2006. „Sexual trafficking of women: Tragic proportions and attempted solutions in Albania“. *International Social Work* 2006, č. 49, s. 29-40.

(<http://isw.sagepub.com/content/49/1/29.full.pdf+html>)

Hospodářské noviny. 2009. *Albánie v Praze oficiálně podala přihlášku do EU*. Online zprávy Hospodářských novin, 28. 4. 2009. (<http://domaci.ihned.cz/c1-36898250-albanie-v-praze-oficialne-podala-prihlasku-do-eu>)

Igric, Gordana. 1999. „Benefit of Silence“. *Index on Censorship* 1999, č. 28, s. 126-127.

(<http://ioc.sagepub.com/content/28/4/126.citation>)

Immigration and Refugee Board of Canada. 2010. *Statistics on blood feuds; state protection and support services available to those affected by blood feuds, including whether individuals have been prosecuted for blood-feud-related crimes (2007 - September 2010) [ALB103573.E]*. European Country of Origin Information Network.

(http://www.ecoi.net/local_link/148535/249717_en.html)

Jafa, Sayantani. 2002. „Between Identities: Women in Post-Communist Kosovo“. *Indian Journal of Gender Studies* 2002, č. 9, s. 81-87. (<http://ijg.sagepub.com/content/9/1/81>)

James, Paul. 2006. *Globalism, Nationalism, Tribalism: Bringing Theory Back In*. Londýn, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

- Kavěna, Martin. 2008. *Ústavní soud a jeho role při posuzování zákonných omezení základních práv a svobod a výkladu těchto práv*. Internetové stránky Epravo.cz (<http://www.epravo.cz/top/clanky/ustavni-soud-a-jeho-role-pri-posuzovani-zakonných-omezeni-zakladnich-prav-a-svobod-a-vykladu-techto-prav-55189.html>)
- Kapllani, Gazmend. 2003. „Autoburg“. *Index on Censorship* 2003, č. 2, s. 95-100. (<http://ioc.sagepub.com/content/32/2/95.full.pdf+html>)
- Kosta, Barjaba. 2004. *Albania: Looking Beyond Borders*. Washington, DC: Migration Policy Institute. (<http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=239>)
- Kubicek, Paul. 2008. „Albania’s Collapse and Reconstruction“. *Perceptions, Journal of International Affairs* 3, č. 1. (<http://www.sam.gov.tr/perceptions/Volume3/March-May1998/ALBANIA.PDF>)
- Lanchin, Mike. 2008. „Albania’s young blood feud ‘hostages’“. BBC News, 18. listopadu 2008. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7727658.stm>)
- Lawson, Colin a Saltmarshe, Douglas. 2000. „Security and Economic Transition: Evidence from North Albania“. *Europe-Asia Studies* 52, č. 1, s. 133-148. (<http://ehis.ebscohost.com/eds/detail?sid=779000b8-eb37-4ae7-a849-578d61fc9d55%40sessionmgr112&vid=1&hid=114&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#db=poh&AN=2723191>)
- Leman, Johan a Janssens, Stef. 2008. „The Albanian and Post-Soviet Bussines of Trafficking Women for Prostitution“. *European Journal of Criminology* 2008, č. 5. s. 433-451. (<http://euc.sagepub.com/content/5/4/433>)
- Littlewood, Roland. 2002. „Trauma and the Kanun: Two Responses to Loss in Albania and Kosova“. *International Journal of Social Psychiatry* 2002, č. 48, s. 86-96. (<http://isp.sagepub.com/content/48/2/86>)

- Mangalakova, Tanya. 2004. *The Kanun in Present-Day Albania, Kosovo and Montenegro*.
Sofie: International Centre for Minority Studies and Intercultural Relations.
(http://pdc.ceu.hu/archive/00003864/01/The_Kanun.pdf)
- Mustafa, Mentor a Young, Antonia. 2008. „Feud narratives: contemporary deployments of kanun in Shala Valley, northern Albania“. *Anthropological Notebooks* 14, č. 2, s. 87-107. (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=17&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc210ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=34793742>)
- Naegele, Jolyon. 2001. *Albania: Blood Feuds -- 'Blood For Blood' (Part 1)*. Radio Free Europe - Radio Liberty. (<http://www.rferl.org/content/article/1097701.html>)
- NATO. 2010. *NATO enlargement*. North Atlantic Treaty Organization.
(http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49212.htm)
- Nixon, Nicola. „‘You can’t eat shame with bread’: gender and collective shame in Albanian society“. *Southeast European and Black Sea Studies*, březen - červen, 2009, č. 9, s. 105–121. (<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11&bdata=Jmxhbmc9Y3Mmc210ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=39452956>)
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2006. *Status of the Ratification of the Principal International Human Rights Treaties*.
(<http://www2.ohchr.org/english/bodies/docs/RatificationStatus.pdf>)
- Okyere-Kwakye, Eugene et al. 2010. „Nepotism and tribalism in teams: An initial investigation“. *Africa Journal of Business Management* 4, č. 16, s. 3508-3512.
(<http://academicjournals.org/ajbm/PDF/pdf2010/18Nov/Kwakye%20et%20al.pdf>)
- Organizace spojených národů. 1948. *Všeobecná deklarace lidských práv*.
(<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>)

Oxford Dictionaries. 2011a. *Tribalism*. Oxford University Press.

(<http://oxforddictionaries.com/definition/tribalism>)

Oxford Dictionaries. 2011b. *Influence*. Oxford University Press.

(http://oxforddictionaries.com/view/entry/m_en_gb0410270#m_en_gb0410270)

Ústava Albánie. 1998. *Albanian Constitution*.

(<http://www.president.al/english/pub/kushtetuta.asp>)

Pojani, Dorina. 2009. „Urbanization of Post-communist Albania: Economic, Social, and Environmental Challenges“. *Debatte* 17, č. 1, s. 85-97.

([http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-](http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=39359478)

[0e19673176ef%40sessionmgr11&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=39359478](http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=11&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11&bdata=Jmxhbm9Y3Mmc2l0ZT1laG9zdC1saXZl#db=a9h&AN=39359478))

Ruru, Jacinta. 2005. „Indigenous peoples and family law: issues in Aotearoa/New Zealand“. *International Journal of Law, Policy and the Family* 2005, č. 19, s. 327–345.

([http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=1a226d4b-8034-40d2-82fa-](http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=1a226d4b-8034-40d2-82fa-07d17c3a9807%40sessionmgr4&vid=2&hid=17)

[07d17c3a9807%40sessionmgr4&vid=2&hid=17](http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=1a226d4b-8034-40d2-82fa-07d17c3a9807%40sessionmgr4&vid=2&hid=17))

Schwandner-Sievers, Stephanie. 2008. „Albanians, Albanianism and the strategic subversion of stereotypes“. *Antopological Notebooks* 14, č. 2, s. 47-64.

([http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=18&sid=8aa4cb17-](http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11)

[0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11](http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=18&sid=8aa4cb17-0b0b-4c8d-8d28-0e19673176ef%40sessionmgr11))

Stálá mise Slovinska při OSN. *Operation Alba*. (<http://www.un.int/slovenia/pk-alba.html>)

The Economist. 2008. *The UN and humanitarian intervention*.

(<http://www.economist.com/node/11376531>)

Thornberry, Patrick. 2002. „Minority and indigenous rights at ‘the end of history’“.

Ethnicities 2002, č. 2, s. 515-537. (<http://etn.sagepub.com/content/2/4/515>)

Trnavci, Genc. 2008. *The Albanian Customary Law and the Canon of Lekë Dukagjini: A Clash or Synergy With Modern Law.*
(http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=genc_trnavci)

Veloutsou, Cleopatra a Moutinho, Luiz. 2009. „Brand relationships through brand reputation and brand tribalism“. *Journal of Business Research* 2009, č. 62, s. 314–322.
(http://www.sciencedirect.com/science?_ob=MIImg&_imagekey=B6V7S-4T53HM6-1-3&_cdi=5850&_user=835458&_pii=S0148296308001483&_origin=gateway&_coverDate=03%2F31%2F2009&_sk=999379996&view=c&wchp=dGLbVzz-zSkzk&md5=1e92c4b6cf4d58da1277dfb82f265d0f&ie=/sdarticle.pdf)

Úmluva o právech dítěte. 1989. (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>)

Zumbrun, Joshua. 2007. *The Sacrifices of Albania's 'Sworn Virgins'*. The Washington Post, 11. srpna 2007. (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/10/AR2007081002158.html>)

Internetové stránky institucí

Committee of Nationwide Reconciliation: <http://www.pajtimi.com/>

Evropská unie: <http://www.europa.eu/>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/>

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě: <http://www.osce.org/>

Rada Evropy: <http://www.coe.int/>

Severoatlantická aliance: <http://www.nato.int/>

Příloha

Údaje různých institucí týkající se počtu obětí a osob dotčených v Albánii vraždami ze cti a souvisejícími s krevní mstou.

Speciální zpravodaj OSN Philip Alston (2010)	
1) vraždy ze cti či související s krevní mstou - vládními institucemi poskytnuté informace	
ad 1) - k r. 1998	45
ad 1) - k r. 2009	1
2) děti uvězněné doma	36-57
3) rodiny uvězněné doma	124-133

Albánská státní policie	
1) vraždy ze cti či související s krevní mstou vraždy celkem	
ad 1) k r. 2007	0 94
ad 1) k r. 2008	4 86
ad 1) k r. 2009	1 79

Výbor pro celonárodní usmíření (Committee of Nationwide Reconciliation)	
1) vraždy ze cti či související s krevní mstou	
ad 1) k r. 2008	80
ad 1) k r. 2009	75
ad 1) k první polovině roku 2010	57
2) celkem vražd ze cti či související s krevní mstou za období 1990-2009	cca 10000
3) celkem rodin uvězněných doma z důvodu obav z krevní msty či vraždy ze cti k r. 2009	1480
4) celkem dětí uvězněných doma z důvodu obav z krevní msty či vraždy ze cti k r. 2008	cca 800

Albánská nadace pro řešení konfliktu a rekongiliaci sporů (Albanian Foundation for Conflict Resolution and Reconciliation of Disputes)	
1) vraždy ze cti či související s krevní mstou k r. 2009	cca 3 -7
2) rodin zapojených do krevní msty	cca 250-300

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě	
celkem rodin uvězněných doma z důvodu obav z krevní msty či vraždy ze cti k r. 2009	cca 1000

Zdroje: Alston (2010), Immigration and Refugee Board of Canada (2010).